

Briefarchief

Joachim Mares
Master Vrije Kunsten
LUCA: school of arts, Gent

Scriptie 2019-2020
Promotoren: Arne De Winde
Hans De Pelsmacker

Briefarchief

Joachim Mares
Master Vrije Kunsten
LUCA: school of arts, Gent

Scriptie 2019-2020
Promotoren: Arne De Winde
Hans De Pelsmacker

Inhoudstafel

Inhoudstafel	5
Aan de lezer	7
Aan Arne	11
Aan Sam	15
Aan Filip	21
Aan Günther en Steven	27
Aan Laurens	31
Aan Gert	39
Aan Eddy	43
Aan Ingrid	55
Aan Brigitte	63
Aan Karin	71
Respons en bibliografie	75

Aan de lezer

7

30 mei 2020

Beste Lezer

Ik schrijf u deze brief om te kaderen wat u zal lezen in de volgende brieven.

Ten eerste zijn ze eigenlijk niet voor u bedoeld. Ik vergeef u alvast uw voyeuristische neiging. Die is nu eenmaal eigen aan onze opvoedingscontext. Grootmoeders die achter het gordijn de burens becommentariëren en de zus betrapten op haar zoektocht naar liefdesbrieven zijn u niet onbekend. Met deze nieuwsgierigheid in het achterhoofd laat ik u even rondneuzen in mijn correspondentie.

Deze brief is niet om u te verwensen, neen, hij dient als een inleiding met een verklarende aard. Ik schreef in het schooljaar van 2019-2020 een tiental brieven naar vrienden, familieleden en bekende figuren. De inhoud van deze schrijfsels is vaak anekdotisch, liefdevol en altijd bedoeld om iets te verklaren of te bespreken.

8

U denkt vast: “Brieven? In de 21ste eeuw? Kan je niet gewoon sms’en of even app’en?” Ja, dat kon ik ook doen. Alleen wou ik niet het gevoel creëren dat u zelf voelt wanneer u een ellelange e-mail krijgt. De brief draagt voor mij een gevoeligheid met zich mee die je niet vindt in blokken tekst op een digitaal scherm. Daarnaast geloof ik niet dat mijn teksten dezelfde vluchtigheid verdienen als een snel berichtje. Mogelijk twijfelt u nu of u wel zin heeft in het lezen van teksten met zulke gewichtigheid, maar niets is minder waar: de brieven zijn verre van intellectualistisch. Daarnaast hou ik van het ritueel om een brief te openen. Eerst mag je het papier verscheuren, vervolgens de envelop met wijsvinger en duim open trekken om te zien wat er in zit en dan kan je de inhoud eruit vissen. Omwille van zijn materiële aard is een brief lezen een tactiele ervaring. Wanneer de handen trillen, leest het niet meer gemakkelijk. Als je de brief vervolgens neerlegt op tafel, moet je je er letterlijk over buigen. Na het lezen volgt een beslissing: onmiddellijk verscheuren, wegsnijten, fikken, verstoppen, tentoonstellen, opbergen, tijdelijk behouden, koesteren ...

Door zijn directheid heeft de brief iets intiems, maar ook agressiefs. De ontvanger krijgt de bal in zijn kamp geworpen en kan in eerste instantie alleen maar lezen. De repliek op een geschreven brief kan verschillende vormen aannemen - zo heb ik gemerkt - maar terugschrijven is hoogdrempelig. In dit eenrichtingsverkeer voel je je wat veiliger. Je schrijft op een onbegrensde manier en je kan de taal hyperpersoonlijk aanpassen aan je ontvanger.

Bij dit brievenarchief piept u even mee over mijn schouder terwijl ik schrijf over onderwerpen uit het leven van een jonge beeldmaker. Vanuit het ik-perspectief schrijf ik mensen aan die u – al dan niet – kent. Dit betekent dat de brieven zijn neergeschreven uit mijn optiek en dat u, de lezer, een inzicht verwerft in enkele gedachten en bedenkingen.

Door de bundeling van de brieven, kan je deze scriptie enkele eigenschappen van de briefroman toeschrijven, een genre dat heel populair was in de 18de eeuw. In deze boeken werd de correspondentie tussen verschillende individuen tot een verhaal omgevormd. Talloze schrijvers vonden zich terug in het genre: Jane Austen, Bram Stoker, Goethe ... Ik moet denken aan Rainer Maria Rilke met zijn *Briefen an einen jungen Dichter* waarin hij een jonge poëet helpt bij een dilemma over passie. Iets waar veel jonge beeldmakers zoals mezelf ook mee worstelen: stort ik me op mijn artistieke praktijk of kies ik voor de zekerheid van een job?

Daarnaast kan je deze verzameling brieven zien als een zelfportret. De vergelijking met *A Portrait of the Artist as a Young Man* door James Joyce is gemakkelijk gemaakt. Verdoken tussen de regels tekst hoop ik dat een stem de bovenhand neemt. De inhoud neemt op een speelse manier een kritische positie in met een portie ontnuchterende zelfspot. De selectie brieven illustreren de visie en de beleving van een jonge beeldenmaker in een ongewone tijd.

Het voorjaar van 2020 was een interessante periode om te schrijven over de toekomst van het onderwijs en de culturele sector. Door de historische COVID-19 pandemie viel er een ander licht op de beschreven onderwerpen. Met de brieven probeer ik enerzijds mijn gevoel te delen met kennissen en mijn vrienden uit te horen over de onderwerpen. Anderzijds wens ik een zelfportret te schetsen aan de hand van de actualiteit. Ik hoop dat de brieven, wanneer zij later herlezen worden, kunnen dienen als een documentatie van deze ontzettend turbulente periode. Ik droom dat ze ooit in een historisch kader kunnen geplaatst worden en als situatieschets kunnen gebruikt worden.

Ik vraag veel. Ik ambieer een verzameling brieven die hopelijk een rol zal spelen in de meerstemmige geschiedenis van België. Hautain en zonder scrupules bied ik u een perspectief aan op de hedendaagse ontwikkelingen van onze samenleving. Het zijn de woorden van een jongeman die verlangt naar een autonome, artistieke praktijk, maar beseft dat het een stuk moeilijker zal zijn dan verwacht. Vanuit een veilige lock-downpositie beschrijf ik een complexe maatschappij en met de brieven probeer ik vrienden gerust te stellen.

Dus beste lezer, lees even mee, frons uw wenkbrauwen en lach gerust luidop.

Met vriendelijke groeten

Joachim Mares

P.S.: Beste lezer, u moet weten dat deze bundel zonder de hulp van mijn scriptiepromotor, Arne De Winde, een stuk minder scherp zou staan, *hence this thank you*. Bedankt voor de kritische stem die ik nodig had, uw onvermoeibare toewijding en geduld. Daarnaast wil ik Hans De Pelsmacker bedanken voor zijn wijze raad en ondersteuning in mijn praktijk, die onlosmakelijk vervlochten is met deze scriptie.

P.P.S.: Bedankt aan mijn moeder en vader, die iedere brief zorgvuldig geadresseerd, gezegeld en gepost hebben. Daarnaast kon ik steeds op hun steun rekenen, weliswaar van een veilige *social distancing afstand*. Daarnaast een *special thanks* aan de vrouw van mijn leven; zij las iedere brief door en zat bij elke schrijfbeurt op de eerste rij in ons eenkamerappartement te Gent.

Aan Arne

11

Gent, 18 december 2019

Beste Arne

Ik kan niet anders dan ongemakkelijk grinniken en een beetje angstvallig wachten op uw respons op deze brief. Het is dan ook een onvermijdelijk absurde kwestie aangezien mijn pitch eerst geredigeerd dient te worden door uw pen vooraleer ze de postbus in mag. Om dan op haar beurt aan te komen op uw thuisadres. Alle gekheid op een stokje: prettige feestdagen en gelukkig nieuwjaar, denk ik dan.

Deze eerste brief, in een reeks van velen, dient ten eerste als een schuldbekentenis: Ik loop wat achter met mijn scriptie. Ik heb hiervoor verschillende redenen opgesomd. Elk van hen, eens geplaatst in zijn context, is logisch en perfect vatbaar voor rede. Toch heb ik het gevoel dat ze door externen niet zullen aanvaard worden en dus geen geldige excuses zijn.

Omdat er een fysieke afstand is tussen mijn dagelijkse arbeid en het neerzitten om te schrijven, probeer ik te duiden dat ik de twee als aparte dingen zie. Deze verscheidenheid wordt uiteraard geveinsd. Een artistieke praktijk en schrijfsels van hetzelfde individu zijn praktisch onlosmakelijk verbonden met elkaar. Niet alleen zal de beeldtaal van de maker doorsijpelen in zijn woorden, deze zullen omgekeerd ook een schriftuur achterlaten in zijn beeld. Los van deze algemeen aanvaarde en gedeelde visie op artistiek schrijven, vind ik het nog steeds zeer moeilijk om de twee onverdeeld als één en hetzelfde te zien. Hoewel schrijven en maken als een gelijkwaardige output aanvaard worden, is de tijd van het maken -voor mij althans- onevenredig verdeeld. Je kunt stellen dat zowel aan een object uren, dagen en weken gesleuteld kan worden, maar dat deze regel ook geldt bij het schrijven van een boek. Toch vergt het uitzuiveren van een tekst en spelen met de gekozen taal een andere methodiek dan het samenstellen van driedimensionaal werk. Hoewel het object *an sich* misschien dezelfde filosofie uitdraagt als een tekst, is het maakproces onvergelijkbaar. Althans zo voelt het aan voor mij. Ik voer een constante strijd tussen de drang naar uitvoerend werk en lichamelijke rust. Creëren, in de blasfemische zin van scheppen, is een balans tussen energie investeren en energie krijgen. Handarbeid vergt een motoriek die niet steeds aanzet tot reflectie. Materieel werk wordt beantwoord met een meetbare verandering in het beeld. Hierdoor kan de dag geëindigd worden met 'Goed gewerkt. Morgen is een nieuwe dag'. De gedachte biedt gemoedsrust aan. De geïnvesteerde energie is omgezet in voldoening. Er is echter geen tastbare balans bij het doorploegen van een tekst. De dans eindigt niet bij het sluiten van de werkplaats, maar zet haar ritme voort in het achterhoofd van de maker. Dit mentale proces creëert een lichamelijke onrust. Het evenwicht moet gevonden worden tussen de twee manieren. Door mijn werkmethode is het moeilijk om de twee tradities te combineren.

Terwijl veel kunstenaars het proces documenteren en de koers van hun werk daardoor onderweg ook kan veranderen, deel ik die fijngevoeligheid niet. Uit ervaring weet ik dat het overpeinzen van mijn werk nefast is voor mijn werkstroom. De dagen die ik gebruik om inhoud en esthetiek te evalueren, zijn de meest onproductieve momenten in mijn praktijk. Beeldkritiek is nodig, maar als die reflectieve attitude te aanwezig wordt, stoot ik op een ideologische blokkade; ik relativeer het beeld tot het bestaan ervan onnodig wordt. Er ontstaat een haast nihilistische houding als ik te veel nadenk over een object: 'Waarom zou ik het nog maken? Wat voor nut heeft het gemaakt te zijn?'

Om te ontsnappen aan deze valkuil, besliste ik om altijd bezig te zijn. Daardoor wordt de periode van niet-maken tot een minimum beperkt. Je zou kunnen stellen dat dit leidt tot een tunnelvisie; wanneer iemand steeds bezig is, ontsnapt de tijd om afstand te nemen. 'Doelgericht', 'pragmatisch', 'volgens het stappenplan' zijn misschien woorden die niet binnen het culturele jargon passen, tenzij uiteraard

als het gaat over snoeien van subsidies. Je zou kunnen zeggen dat functionaliteit en focus op het eindpunt de poëzie uit de sommatie van het maken haalt. Toch heeft deze aanpak succes binnen mijn praktijk. Het - schijnbaar rechtlijnige - 'van-A-naar-B-gaan' brengt rust in het hoofd en meer beweeglijkheid in de arbeid. De doelbewustheid geeft het beeld een absoluut karakter. Omdat het zo 'doorwerkt' is, heeft het een obsessieve aard. Het finale stuk krijgt door de bezetenheid een bepaalde reliëf. Daarom is die laag niet romantisch of gevoed door emotie. Het proces is voor mij geen plaats van reflectie of spiritueel onderzoek, maar een kundig kwakkelen met materiaal. Het is de schoonheid van het sukkelen.

Hierin onderscheid ik werken en werk. Het beeld dient zijn doel, maar er is een verschil in maken en het gemaakte. De spanning tussen de twee komt bovendrijven wanneer ik poog te schrijven. Wanneer het beeld het antwoord is op het proces van probleemoplossend denken, bricoleren en berekenen, is schrijven een complexe handeling, waarbij het herleiden van je taal nooit eindigt.

Daarom leent het format van de scriptie zich niet tot mijn werkwijze. Zoals we eerder bespraken, dient een brief een ad-hockarakter te hebben. De wens om een brief te schrijven moet ontstaan uit een gevoel. Deze emotie kan aangespoord worden door een ontmoeting, een uitspraak of een gebeurtenis. Dit instant-schrijven heeft een eerlijke en soms wat ontactische eigenschap. Het lijkt me een stuk moeilijker om openhartig te pennen dan beredeneerd weg te lachen via stijlfiguren of ironie. Ik vrees dat dit trucje zowel te diep geworteld is in mijn praktijk als in mijn schrijfwerk. Dit brengt echter ook een onkunde mee: ik heb moeite met absoluut te menen wat ik zeg. Ik vrees dat ik een echte Janus ben. Aan de ene kant is er een gelaat dat uitermate serieus, bewogen en haast sentimenteel kan reageren, maar de andere kant is een mechanisme dat ironie en absurdisme gebruikt om iedere vorm van oprechtheid weg te lachen of te verdoezelen.

Tot slot wil ik mij excuseren. Mijn houding tijdens het collectieve moment was ongezien. Ik moet eerlijk zijn: ik was beschaamd. Onder de onhandige lachjes en de expliciete excuses was zeer veel schroom aanwezig. De gêne was misschien niet duidelijk, maar binnenin werd plaats gemaakt voor een gevoel dat ik nauwelijks teweegbreng: teleurstelling. Er was heel veel schuld vanbinnen door mijn nalatigheid tot de scriptie. Ik voer al een paar jaar de strijd met de tijd en hoe ik me verhoud tegenover tijd(verlies). Nooit eerder was dit ten koste gegaan van iemand. Maar bij de bespreking merkte ik op dat er wel slachtoffers gevallen waren. U was, op zijn minst gezegd, ietwat teleurgesteld toen ik zei dat er nog geen tijd was geweest om te schrijven. 'Uw schrijven is uw praktijk.' klonk het en ik weet dat dit gemeend was. Ik neem school zeer serieus, net zoals ik vertrouwen hoog in het vaandel draag. Daarom kwam de realisatie van mijn onkunde veel harder aan. Enerzijds omdat er het geloof in deze masterproef misschien wat verdwenen is, anderzijds omdat ik een achterstand moet inhalen. Noem het gerust een competitief aspect van studenten onder elkaar, maar ik ben niet van plan om achterop te lopen bij het schrijven van de thesis.

Bij deze wil ik mij oprecht excuseren voor mijn onwetendheid en laksheid tijdens dit eerste semester. Laat deze brief het geschreven contract zijn van mijn absoluteheid tegenover u, de scriptie en de opleiding: ik zal het obsessieve van mijn artistieke praktijk - in strikte zin - doortrekken naar mijn schrijfpraktijk.

Met vriendelijke groeten

Joachim Mares

Aan Sam

15

Ey Sam

Klazen oenlangs ip een blog da *The Stiff Upperlip*, je wit wè, aje als vint je emosjes niet direkt toont of ze e bitje verbiet, datda een grote eigenschap is van mann die gelovn in e hiërgie tussen vrouwn en vintn. Kwoarn azo e bitje angevalln dodeur en kwou gelik e repliek schrievn, mo me iengels is misschiens nie sterk genoeg en kkan eigenlijk wok gin goeste voe da te verzendn no Amerika. Dus dachtk, kerl, kgoan geweun een essay schrievn over wuk da da betekent voe e slachtoffer te zien van zukke blogs. Mo mè e bitje opzoekwerk te doen, ek ton een essay gevoendn van Joël Ceulaer in De Morgen over wuk datda betekent voe e blanke vint te zien van middelbare leeftied in uze tiedn. Dus kstoendn doa mè me pies inde wiend en toen dachtk, kgon e manifest ofzo moetn schrievn dorover voe toch me frustrasjes kwiet te gerakn.

Kken da gedoan, mo nu witk gelik nie wa dak dermee moen doen. En ton moestk e bitje a joen peizen. Omdaje ghi - peisk - wok e bitj gelik ik peizn en metdawe gelik wè e passje deln voe woordn en voe kultuur. En ook, omdaje gi heel goewd tverschil makt tussn werken en privé peisk. Dus ik vroegn me af of je eki me essayistsich manifestachtige brief ku lezn, eventueel ku verbetrn, en of je eki je mening ku geven. Al geheel vrijblijvend e, mo moestje goeste en ofzo, kiek, kent ieroender geplakt en je meug assan etwuk loatn weten. Merci matje en hoplijk oorek je noh.

Ier beginnet:

AN AL DE KERELS EN WUVEN DIE THE STIFF UPPERLIP SHAMEN

Loat me nu toch geweun eki doen, vint; ik en alle respect voe junder en dat junder je gevoelens ku utdrukkn! Sterker zès: Ik zien gelukkig voe je! Massas bere dat da aal gemaklik goat. Mo je moe ook snappn datt niet eerlik is dat junder mien djudget voe et nie te doen. Respect komt vande twee kant e G. Ik en mien opvoeding en gieder de joene, en ik bletn noois en gieder wè. Akik nu geweune rationeel willn zien, waarom ku da nie, mo aje ghi wilt bletn voe heel tstroate, magda wel? Ter zien tiedn van werken en deure doen en ter zien tiedn van toet jezelve komn en ik oedn da gesplitst. Isda nu zo moeilik voe te begriepn? Ookal begriep jet nie, kujet toch aanvaardn, gelik dakik nie begriepn daje direct je ku uttn, mo da toch platsn. Dus kwilln nu gelik voe al de matjes die tzeste probleem en, da verklarn.

Allé, ksnappnt wè e bitje wi. Gow, azo die New Masculinity datr veel roend te doen is en tfeit datt stereotiepe beeld van e vint oet ant komn is. En terecht wok, gow tzien de joarn tsestig nie mi e. Tzoe wok roar zien moestr terug gekekn wordn no vrouwtj bie denopen eerd en de vint als enige kostwinner, gow, das nie realistisch mi e. En aje ton kiekt noa twerk van sommige kunstenoars dorovr, snappek datt aktueel enal is. Gelik Thomas Min en Ehon Van Herreweghe, wuk da ziedr gedoan en in de Kunsthall, mo wok davoorn mè undr ekspo *The Ideal Husband*. Allé, ze kaartn azo de clichés an en willn - peisk - 'mannelikheid' weregevn. Of toch de nieuwe vorm van kwetsbaarhied roend mannlik zien. Doar dichte tegnan is ook de discussjes roend #metoo en azo tbeeld van *white male privilege*. En terecht voe de dudlikheid. Allé, aje azo vandie zoakn oord, kerel, tis voe van te spugn woarda die kerels mee weghekomn zien. Mo toh, kkun nie oentkenn dak me soms eki in e kotje geduwd voeln of ip ze minste e bitj

angevalln voeln. Allé, ik kundr niets an doen e dak blank zien en da me ma en me pa zelfstandign zien. Ik zien wè heel bewust vame posisje en dak dodeur veel kansn en gekregn, mo andrs zoek ook nie ier zittn en brievn kunn shrievn. Mien leven is heel veel gemakkeliker dan van veel andre menschn: ik weetn nie oe dattet voelt voe gediscrimineerd te worden omdak brunder zien dan andre, of ik wetn wok nie oe datet voelt voe in me gat geknepn te wordn ip cafee, of nageschuffeld te wordn ip stroate. Wuk dak wè wetn is dakda afkeurn en ok da zien, dak derip zoen sprekn, godverdomme, doe ki heël. Mo deur dakik nu blank zien en tgemakklik en volgens veel menschen, ekik e voordeel. Tis eignlik wè e bitj woa. Kkun ipkomn voe etwuk en niemand die zegt dak nie meugn of direkt kritiek go gevn. Of kkun no Brussel goan voe te goan betogn ofzo, witje, en ter goat niemand (durvn?) roar na mien of me moatn kieken. Wieder: al verre twi meter, al gemakklik nehentig kilos, sommige boetjes, breèd gelik e dekstier, blank en bloend/brun oar, allé, ik zoen nie wilin batrn tegn sommige va me matjs. Los van utterlik eje nog kontekst e: da komt ook ut al die kansn dak vame oeders gekregn en. Ik zien ook geweun mo ipgevoed no de joengn dak nu zien. Assan nat schole gewist, kwerdn gevoerd en soms, at schoon weer was, moetstk met de velo. Toen stoeg je doa nie bie stille, mo eignlik, een ASO-schole, praktisch ol blanke menschen en de andre etnischiteitn dattr woaren, woarn al twidde of derde generatie Belgn, dus eht multikultureel was toh anders e. Kent geluk gat vante meugn studern en ip kot te goan. Gelukkigluk ziek bluvn plakkn in Hent en ek interessante menschn ontmoet woamee dak veel en kunn discussiern. Mo je meug nie vergeten datr dust matjes zien gelik ik, die da nie en meugen meemakn. En zieder zien under nie bewust van olles da em afspeelt in e stad of bie sommige menschen. Ti bitje ksenofoob e soms, mo ter zien echt veel gastn die nie wetn oe daze moetn omgoan me sommige menschn. Kkenn gastn van Ostènde die nog noois met een homo en geklapt. En dadde in 2020 e! Kbedoeln mo da nie iedreèn met zeste referentiekoadr zit. En tis dadde, da bitj tegenstikt soms. Khoopn geweune datter nie nog mèèr gestigmatiseerd wordt en stereotiepe beelden roend blanke kerels beginn te oentstoan, want der ziender al genoeg. Want koorn soms diengn dak peisn: "Kerl, nie alle kerls zien azo. Doe ki hèèl. Oe kuje zukke vooroordeln en?!" Zekr at goat over voetbal, wuvn en zuppn. Ton ist assan tzeste. En oje je ton nie cliché gedraagt, ist wok nie wel. Ook dattr niemand moe zeggn oe da menschn zich moetn gedrag, gelik datter e soort krustocht bezig is voe alle diengn zwart en wit te makn roend seksisme en gendr enal. Dat is gelik e trend ofzo, iedreen è e vele ekstremere viesje ovr al die oenderwerp, vergelekn mè vroeher. Soms e bitje te benauwd. Moestn we bitje meer griesde zien in plekke van zwart-wit, peisk dattr al meer goa gelusterd wordn. En moestj nu geweune ki meer aanvaardn, is da aal vele gemakliker wi. Gelik, doe ki chill, doe ki norre vint.

Los dovan: awet en over gevoelns, kvindn da zowiezo al moeilik voe ovr te klappn. Allé, jè klappn en je klàppn, kejet? Da zien azo vandie dingn da nie gemaklik goan. Mo ton met sommige menschen were wè. Thangt wok e bitje af van toenderwerp. En das voe mien tzeste mè emosjes: ik toonn da geweune eht nie snel en zekr nie bie menschn dak nie kenn of nie

genoeg vertrouwn met me kwetsbaarheidn. Da klinkt cru e, mo tis wel azo. Kzien nogtans gekwikt in e gezin met e ma die wè mass vele emosjes toont. Me pa nu wok wè, ma das ook mo de latste joarn, tzeste mè me grotvoadr. Das mo de latste tied datn em mass snel trann ize ogn kriegt van diengn: ze kleindohtr die goeie puntn ipt schole aalt, ikke die met me vriendinne in de rapte passeert voe hoeiendag te zeggn... Dat valt wel ip azo, da verschil mè vroege en nu. Mo ikzeve en da nie. Kschamn me doa zees voorn en da zoe ook nie meugn.

Sinds vandezomer ender vele menschen die dichte bie me stoan vele pech get: de broere van e vriendinne is overleden an leukemie (twientigh joar oet), men usboas et e zeldzame ziekte ipgelopn, ip twi moandn wastn wok dood (vierenvuiftig), e joengn van Ostènde, ip vakanse mè moatn, nis noois were gekomn (twijentwientig) en tonne in november mien basketbal-coach ook overledn an e ziekte (zevenenveertig). Aal familiedrama's van kgon-je-goan-en. Das verschrikklik en kzittn doa echt mee, kpeisn verre eke dag an een van die menschen, mo ken nog noois e troan geloatn dervoorn. Tis soms benauwlik: klopn ton int tstad en opeens peisek dak Robbe zien, en kkiekn goed, en tis em nie. Da kudook nie, want nister nie mi.

Mo das e beetje tproblèm ook: iedereen roend me is ant tuutn en ant bletn en ik ken gelijk meer kompasje met de familie of de vrouw dan met mien eigen verdriet. Khoopn datda voe al die andere menschn deugd doet, daze azo kunn bletn ip e begroafenis en et e beetje kunn platsn, mo voe derest is e begroafenis assan e beetje oengemakkelik vinkik.

Allé, tis nie dakik noois bletn e ofzo, kekik wok mien katarsis nodig e. Kgoan wel nie na de voetbal, of ook nie goan skwashn met de matjes, mo ik belevn me zuveringe mèr in... e goeie orlogsfilm, of zukke video's ip Youtube da oendn reagern ad under boasje terugkomt van lange weg te zien. En ton verwerk ik – peisk, kwetn da nie zekr – al me frustrasjes van die dagn, of verdriet dak nie kunnen verwoordn. Je kut da en e, daje azo bitj mottig ziet van e gevoel, mo je wit nie vawoa datda komt. Allé, kbletn ton wè nie, da is ton meer ikke die me ogen voeln troanen of azo me boste die vele druk kriegt. Kslikkn ton ook e beetje moeilijker, mo troanen ek noois. Mo ak ajoens snieën wè, mo da tel nie e.

Of wacht! Be toet: kwarn gistrn ant kiekn no Kamp Waes ip de BRT en kvoeldege azo menoog stekkn. Kdacht: "Allegow, wuk isdadier? Goakik nu bletn mè die para's die under familie terug zien?!" Mo twas niets utendelik, toch e beetje woatr in me nogen, mo gin bletinge.

Latste ki dak echte bletinge gedoan en, was toen da me nallereerste moksje tgedoan makte. En da was in twidustdertiene. Kant misschiens wel voeln ankonn, mo noois gepeist da zie techt gedoan gink makn. Kè mo gebleet achtr drie dagn dat gedoan was, mo ton wè drie dagn an e stik. Mo vint, ken tonne nog e beetje diepe gezetn, toet ipt moment da me Ma tnie mi ankost. Kann blikboar twi wekn nietn mi gezeit thus. Keme ton moetn erpakkn voe de menschn roend me mindr te loatn lijdn. Mo kiek, an alles komt een ende, mo èk ende is wok e begin.

Allegow. En azo e.

Wa dak geweune willn zeggn is da ik der nieth an kunn doen dakik soms zo nuchtr reageren ip situoasjes gelik dak doen. Ik zien werken of e toake volbriengen niet gelik etwuk da je ku lienkn met emosjes. Gelik ak bezig zien, moek da geweune afwerkn. Jè tiedn van goan en tiedn van stoppn, kejet. En ton moekik geweune ard zien en deure goan kerel. Kgoan achteraf wè peizn en voeln en mn excuses anbiedn tegen de mesnchen dak kort tegen woarn. Mo da is geweune biezake, tbelangriekste voe ik is daje ku deuredoen, dak ipme tandn en kunn bieten en e kunn kletsn. Tis misschiens dadde da menschen nie nice viendn. Tis aal vele komplekser dan datt liekt. Ik zien nie zukkn kerel die ku verkloarn woarom, alli, eigenlijk wè, mo toet, tis waddat is.

Voe af te slutt: matjes, doe ki geweune. Kviendn dawe aal e bitje mèr moeth lustrn no mekoar en e bitj mindr moen djudgen. Met aal uze gigantische meningn en overtugingn, vint, zet da eki e bitje mèr an de kant en probeert te begriepn wuk dade nandrn wil zeggn. Gelik, oed geweune eki je mulle, kiekt no denadrn ze noagezicht en peist: Moekik nu direkt etwuk zeggn, of et die persoon gelik geweun nood an e bitje stilte? Je moe nie assan met en repliek kloarstoan, of een oordeel velln, niemand shamn omdattie blèet, mo ook niemand shamn omdat nie blèet. Aaight? Kejet?

Met vriendelijke hroeten

Joahim Mares

Aan Filip

21

Gent, 6 februari 2020

Geachte Zijne Majesteit de Koning

Voor de eerste maal in mijn leven schrijf ik u een brief. Hij dient als een bedanking voor uw kerstboodschap. Ik wens u ook een fijne kerst en een spetterend 2020. Ietwat laat denkt u vast, maar ik wachtte op de nieuwjaarsreceptie in het paleis om u deze brief te schrijven.

Hoewel mijn vader reeds een kaartje zond naar het hof met gelukwensen, wou ik u en uw familie graag ook nog eens in mijn eigen naam alle goeds toewensen. U leest het, mijn vader is een ware royalist, hij heet Philip Mares. De laatste jaren loopt hij met de kerstperiode een dag nerveus rond, want dan stelt hij zijn brief op naar het koningsechtbaar. Hij heeft namelijk heel veel respect voor traditie en al zeker voor de monarchie. Ik vind het soms wel schattig, maar af en toe kan hij overdrijven in zijn *royalty-watching*. *Point de Vue* is een tijdschrift dat bij ons standaard op de salontafel ligt. Daarin kan hij uren speuren naar foto's, anekdotes en informatie over de juwelen die gedragen worden door de Europese vorsten.

Zoals elk jaar de traditie is bij ons, keken wij naar uw kerstboodschap. Dan gaat de kurk van een fles, staan er wat hapjes op tafel en luisteren we aandachtig naar wat u zegt. Als ik het zo beschrijf, lijkt het wel op een Britse encensering in de jaren 1940 en toch gebeurt het nog steeds zo.

Dit jaar sloeg u een paar maal de nagel op de kop tijdens uw speech. Wanneer u praatte over het klimaat, stak u demonstranten een hart onder de riem. U zet bijna aan tot activisme! Maar dan stel ik me de vraag waarom er niets gezegd wordt over de gevolgen van deze ondernemingen. Toen u later vroeg hoe we die in concrete acties kunnen omzetten, bleef ik wat verweesd achter. Er worden namelijk heel veel demonstraties ondernomen. Er zijn heel veel geëngageerde mensen druk bezig met het stimuleren van verandering, maar deze goedbedoelde stappen vooruit krijgen amper een forum. Er wordt niet geluisterd naar wetenschappers die zich uitspreken tegen het huidige klimaatbeleid. Herinnert u zich dat op 17 januari 2019 zeventigduizend mensen in Brussel op straat kwamen, allemaal om duidelijk te maken dat er werk aan de winkel is? Uiteraard zijn er sommigen die luisteren, maar dat kostte hun kop en betekende het einde van de regering. Sinds die dag zijn er geruchten over micro-maatregelen die op nationaal niveau gestimuleerd worden, maar ondanks de grootste betoging in de geschiedenis van Brussel, wordt er niet echt veel gedaan. Dus waarom ons aanzetten tot activisme, Sire, als het tot niets leidt?

Wanneer u praat over onrecht, armoede en uitsluiting in uw speech, bedoelt u dan het openlijke racisme dat momenteel uw land teistert? Zo ja, waarom benoemt u dit niet bij naam? U spreekt van misbruik, veroordelingen en vernietigende gebaren, maar wat zijn die voor u? Is dit een verwijzing naar de Hitlergroet in Breendonk? Of doelt u op de gemaskerde jongeren die met oudejaar hun middelvinger naar de politie uitstaken?

Uw kerstwens komt vanuit een oprecht, maar toch traditioneel gebaar. De boodschap die u de natie stuurt, is goed opgebouwd en zet aan tot handelen. Ik vroeg me af of u alles zelf en ongecensureerd heeft kunnen schrijven. Toen las ik in De Morgen hoe zo'n boodschap tot stand komt. Er dienen enkele ogen over uw aanzet te gaan, zo blijkt: de kabinetschef, uw directeur communicatie, hoogstwaarschijnlijk uw eega, Hare Majesteit de Koningin, en zelfs externen van het hof! Uiteindelijk parafraseert u zelf de tekst zodat die natuurlijker lijkt. Wanneer wij gekluisterd aan het scherm hangen met een glas in de hand, voelen wij ons geïnspireerd door de woorden, maar ik ontdekte pas later dat dit voor iedere burger iets anders betekent.

Uw tekst is zodanig opgesteld dat die iedereen kan bekoren. Mijn vader interpreteerde uw quote "Alles is een kwestie van attitude." op een heel andere manier dan ik. Daardoor beseftte ik dat iedere burger uw kerstboodschap op zijn of haar eigen manier opvat. Door bepaalde problematieken niet letterlijk uit te spreken en de taal zorgvuldig vaag te houden, biedt u ruimte aan de kijker om uw boodschap te rijmen met zijn/haar ideologie. Uiteraard schrijf ik dit alles met alle respect, Sire. Uw speech is constructief en goed bedoeld voor ons allemaal. Zelfs tegenover onze falende regering blijft u aardig. En toch heerst er een urgentie in uw taal: u blijft geloven en aandringen op eenheid en kijkt naar de toekomst met optimisme. (Misschien is dit geluk ook te wijten aan uw dochter, u ziet zelf hoe zij aan het groeien is en dat zij voor velen een Star-Warsiaanse 'New Hope' betekent.) Toch draagt die diplomatische vaagheid ook risico's in zich: zo probeerde ik even de bril op te zetten van een alt-right activist. Het 'vernietigende gebaar' waarover u sprak is voor hen misschien wel de klimaatmars of Comac die in Gent flyers verdeelt. Voor de Jehovah-getuige aan de ingang van Gent-Sint-Pieters is deze haatdragende handeling misschien wel de Gay Pride in Antwerpen? Nadat de toespraak iet of wat verteerd was, vroeg ik me dus af: waarom bekent u geen kleur, waarom zegt u niet waarop het staat, lieve koning?

Maar enkele dagen later werd deze kwestie me op de meest radicale manier toegelicht. Ik ging langs bij een van mijn beste vrienden om eens te horen hoe het met hem ging. Hij werd namelijk de dag voordien aangevallen aan Sint-Baafs in Gent. Het incident is door de politie geklasseerd als 'homohaar' of 'gaybashing'. Dat is wanneer individuen iemand van de LGBTQ+-community fysiek of verbaal aanvallen omwille van hun uiterlijk, geaardheid of gender. Hij vertelde dat hij de vorige avond rond vijf uur in de ochtend in het ziekenhuis was beland met zijn beste vriend. Je zag nog wat builen op zijn voorhoofd, zelf zei hij er goed vanaf gekomen te zijn. Zijn maat daarentegen had wat gekneusde ribben en een gebroken neus. "You think this is bad? Je had die andere gasten eens moeten zien!", werd er wat gelachen, maar we wisten alle drie dat het niet zo was. Alle wonden genezen, maar in zijn kopje was het gevecht nog lang niet voorbij. Diezelfde middag toonde hij het opiniestuk dat hij geschreven had over het hele voorval. Mijn vriendin moest die nog even nalezen op taalfouten. Het opiniestuk dat hij verspreidde via Facebook leidde tot de serene demonstratie tegen homofobie op de Kouter.

U moet weten dat mijn vriend ook een ware royalist is. U ziet, ook jeugd is bezig met traditie en gelooft in de monarchie. Het Koninklijk Huis heeft nog een trouwe aanhang bij jongvolwassenen! Mijn goede vriend heeft zelfs uw staatsportret met uw vrouw van 2017 ingekaderd op de piano staan; in zijn boekenkast prijkt een koektrommel met de beeltenis van uw tante, Koningin Fabiola.

Ik vertelde hem over mijn brief en mijn overpeinzingen over uw kerstboodschap. Daarbij uitte ik ook mijn frustraties over de ‘gekuiste’ kerstwens. Toen onderbrak hij me, nuchter én teatraal als hij is: “Ja, hallo Joachim, hij is de koning van België! Hij is jouw koning, mijn koning maar moet ook de koning zijn van die gasten die op mijn gezicht gemept hebben. Hij kan niet anders dan neutraal zijn. Zijn functie is om een monarch te zijn voor ons allemaal.” Dit drong niet onmiddellijk tot me door, uiteindelijk viel alles op zijn plaats. Dit ‘besef’ zorgde voor wat verwarring, maar vooral voor medelijden.

Uw job bestaat erin iedereen te verstaan en een boegbeeld te zijn voor het land, ook al gaat u niet akkoord met de beslissingen van bepaalde burgers of politici: u kan zich daar nooit openlijk over uitspreken. Er zijn heel wat individuen die tegen uw bestaan spreken; ze klasseren dit als een oude traditie en willen u ontheffen uit uw functie. Ze geven commentaar op elke stap die gemaakt wordt door eender wie van de koninklijke familie. En uw wederantwoord op al die verwensingen wordt gecensureerd. Het is triest, maar begrijpelijk, dat onze landsleider openlijk geen vrije mening mag hebben. Dan hoop ik toch dat u binnenshuis de catharsis beleeft die u nodig hebt. Uw vrouw kan zich uitspreken, zij heeft die vrijheid om haar teleurstelling te laten blijken.

Ik was blij voor u dat de nieuwjaarsreceptie op het Koninklijk Paleis goed is verlopen. Daar kon u even – en terecht – met de vuist op tafel slaan! Op een zachte en toch kordate toon sprak u de ‘gestelde lichamen’ van het land toe en benadrukte u de urgentie om een federale regering te vormen. Daarnaast las ik tussen de lijntjes dat u een voorvechter bent van de culturele sector en het verheugde me dat ook deze waardevolle branche aandacht kreeg. U sprak uw vertrouwen uit in de aanwezigen, iets wat bij veel Belgen afwezig is. Ik rust op uw zelfzekerheid en geloof in het Vlaamse regeringsorgaan.

Majesteit, ik wens u een fijne kerst en een geweldig 2020. Ik hoop dat u, de monarchie en het land de harmonie kunnen vinden.

Met vriendelijke groeten

Joachim Mares

Aan Günther en Steven

27

Beste Günther

Beste Steven

*De tovenaar heft dreigend zijn staf op en richt die op jullie.
Sciddle Abra Cadabra Cadoodle
Je pietje is nu een
noedel.*

Liefs

Joachim

Aan Laurens

31

Gent, 12 maart 2020

Liefste Laurens,
romanticus, schrijver, collega-god en mede-narcist

We spraken slechts kort na de voorstelling en toen ik je vorige week, net voor een periode van isolatie, tegenkwam op de Ajuinlei wist ik dat ik je moest schrijven.

De vluchtigheid van ons contact illustreert hoe het met ons gaat: steeds bezig en amper tijd om elkaar te zien. We hebben het druk, we zijn ouder en we resideren niet meer in hetzelfde dorp. Ludiek, want nu wonen we in principe dicht bij elkaar dan in Leffinge. Beiden studenten, die zich focussen op het beëindigen van hun meesterjaar in uiteenlopende kunsten.

Onze kleine leefwerelden liggen eigenlijk dicht bij elkaar, maar om een of andere reden slagen we er niet in maandelijks in contact te blijven. Nochtans zijn sommige inwoners van onze eilanden gemeenschappelijk en – zoals het hoort in zo'n intieme scène – kennen onze inwoners elkanders bevolking zeer goed. Het is een kijkspel tussen de twee scholen in de kleine stad Gent. De kruisbestuiving KASK///LUCA is er zeker, maar ik vraag me af waarom wij elkaar in de laatste jaren niet meer bestoven hebben. Enkel bij belangrijke toonmomenten of exposities nemen we de stap om elkaars werk te zien. Tijdens die gelegenheden praten we terug, maar niet op dezelfde wijze als in Leffinge. Ik heb altijd het gevoel gehad dat we meer dan gewoon de hart-onder-de-riem-stekende vrienden zijn geweest. (Daarmee bedoel ik het segment 'sympathisanten' uit de vriendengroep, zij komen eerder om je een plezier te doen dan om bewust werk te bekijken.)

Wanneer een korte ontmoeting plaatsvindt, praten we vaak over vroeger. Dan doen we ook alsof we oud zijn geworden en pretenderen we dat onze jeugd geweldig was. Vooral als we elkaar zien op *Mayday Mayday* of een pseudo-artistiek evenement, hangt er een aura van intellectuele verhevenheid rond de gesprekken. De inhoud van het stuk of de performance wordt uitgebreid besproken en dan refereer ik vaker naar boeken die jij me hebt aangeraden. Met zo'n walgelijk *fair-trade* bier in de hand, denk ik dan wat langer na, want eigenlijk snap ik de helft van de performances niet. Vervolgens doe ik een vage uitspraak of kaats ik een vraag terug in de groep. Ik zou niet willen dat je vrienden me minder interessant vinden. Oei, dat klinkt hard, alsof door associatie jij minder intrigerend zou lijken.

Als ik erover nadenk, ben ik in het dagelijkse leven grotendeels bezig met andere zaken dan hoogstaande gesprekken voeren (meer met banaliteiten of trivialiteit). Wanneer ik bij jou ben, dan ga ik toch gewichtige taal gebruiken. Net zoals vroeger. Ik voel me jonger bij jou. Enerzijds omdat je ouder bent, anderzijds omdat ik altijd al de jongste was in onze vriendengroep. Ik kan niet niet-jong zijn bij jou, omdat het altijd al zo is geweest. Ik word dan heel even bewust van mijn gedrag. 'Bevestiging van gelijkgestemden' en 'kunnen meepraten' zijn eigenschappen van jong-adolescenten. Met jou praten voelt soms nog steeds aan als een poging om je te imponeren. Recht door de bocht, je zou kunnen stellen dat ik naar je opkeek en dat ik me daarom anders gedraag wanneer ik je zie. Maar ja, deze beredening is niet uitgekiend en volledig ongegrond.

Eigenlijk zijn we allebei nog jong. Je nadert de dertig, vriend, maar vier jaar geleden reden we nog doelloos rond in Noord-Frankrijk. Als echte *mannetjes*. Dan namen we, zonder het tegen mijn moeder te zeggen, haar auto en staken we die vol met eten, drank, de tent en matjes en vertrokken we naar één van de drie windrichtingen (noordelijker konden we niet meer, aangezien we aan de zee woonden) Om vervolgens drie dagen later, ongewassen, terug ons dorp binnen te rijden als avonturiers, overwinnaars. De koning te rijk en vol verhalen kwamen we dan thuis en kregen we zwaar onder ons voeten. Ik althans, je weet hoe mijn ma was. Wat een tijden waren het. Bij het schrijven van deze brief zocht ik wat foto's van toen en wauw: wat zien we er nog steeds hetzelfde uit, hoewel ik noch mezelf noch jou in de acties herken. Stoer, hedonistisch ingesteld en vol vrees haalden we allerlei waaghalzerij uit: over muren springen om ruïnes van een abdij te bezichtigen, zonder te betalen musea binnensluipen, roken in de binnentuin van een klooster, fragmenten uit *Faust* lezen in een kathedraal, onder prikkeldraden kruipen om van het uitzicht vanuit een bunker te genieten en 's nachts uitgaan in privéclubs om dan naar het strand te gaan en in de duinen te overnachten. Wat een geweldig slechte invloed hadden we op elkaar.

Los van onze belevenissen, wandelingen door lokale velden, 's nachts pintjes drinken in verlaten hoeves en stiekem sigaretjes roken, praatten we voortdurend over boeken. Jij wist steeds een nieuw inzicht te delen van een filosoof die je net aan het lezen was; ik reflecteerde over tactiliteit van woorden en beeldtaal; Hendrik, Sir Henry, De Reisleider, paste dit te pas en te onpas toe op hoe je vrouwen moest verleiden. We droegen zelfgeschreven stukken voor aan elkaar in de bushalte, exclameerden manifesten vanuit hoge bomen en wanneer de flesjes bier op waren, namen we ze veilig terug mee in de rugzak. De kustpolders werden nooit vervuild achtergelaten. Dit was onze gedeelde jeugd, door mijn romantische bril gezien. We waanden ons de rebellen en verlichten van het dorp en waren vechtersbazen van onze eigen geveinsde literatuur. Alles om aan de burgerlijkheid om ons heen

te ontsnappen. Nu wonen we in een stad, omringd door gelijkgezinden, en betrap ik mezelf op heel wat aanstellerij.

Toch bewijst ons jeugdige gedrag onze aanleg of interesse voor een groter iets. Jij, vol talent en passie, bent nu hard aan het vechten voor jouw verdiende plaats in de theaterwereld. Wanneer ik je zie spelen, denk ik terug aan je opwarmingsoefeningen voor je een tekst wou voordragen. Je liep toen twee rondjes rond de kerk zodat je die lichamelijke in je script kon steken. Vandaag beschik jij nog steeds over diezelfde energie en wanneer ik je aan het werk zie, dan schenk jij jezelf met die kracht aan de toeschouwer. Man, wat ben je geweldig om naar te kijken. Zelfs in 'Scènes uit een huwelijk': je had geen tekst, maar alleen al je handelingen brachten een lach op mijn gezicht.

Dat brengt ons onmiddellijk bij wat ik nog wou bespreken met je: het stuk! Wat vonden de docenten ervan? Nog iets gehoord van Mats van Herreweghe? Ben je zelf blij met hoe alles verlopen is? En wist jij dat Leontien Allemeersch bij TAZ werkt?

Ik wou nog eens praten over het decor, ik heb er niet voor niets foto's van genomen. Aimé heeft weldegelijk zijn best gedaan. Hij vertelde zelf dat hij veel heeft bijgeleerd in die twee weken. De kundigheid was ook te merken aan sommige wanden, de ene wat constructiever samengebracht dan de andere. Ik vond het bricolage-gehalte ervan heel passend bij de studentikoze ruimte die het moest voorstellen, althans, ik denk toch dat dat de bedoeling was. De schemering door het te kleine raam, de lavabo die symbool staat voor huisjesmelkerij, het lage bed als allusie op de vaak gebruikte Europaletten waarop elke hipster slaapt. Eén voor één clichés waarvan ik een beetje warm word. Ze verwijzen voor mij naar onze gemeenschappelijke beeldtaal en naar de sub-culturele onzin waar we mee te maken hebben. Uw *leading lady* heeft fenomenaal gespeeld. Ik was ietwat verbaasd om achteraf te horen dat ze van Brugge is. Haar accent was niet te horen in het stuk. Haar Nederlandse antagonist stond minstens even stevig in zijn schoenen. Ellen en ik hebben zowel gelachen met als angstig gekeken naar beide spelers. De wenselijke *slapstick* was een noodzakelijke afwisseling met de levensechte dialoog. Er vielen uitspraken die bij verschillende koppels in de zaal hard moeten zijn binnengekomen, maar de kwetsbaarheid van de inhoud raakte haast iedereen in de zaal. Dat was ook de opzet denk ik dan? Hoe kan het ook anders, de fundering was sterk. Jullie stuk was gebaseerd op het werk van filmicoon Ingmar Bergman. A là *The Passion of Anna*-gewijs brachten Joeri en Lucie snoeihard het dialoog van een gescheiden koppel. Jullie hielden enkele elementen uit de originele film *Scener ur ett äktenskap* over. Zo fungeerde jij als therapeut en regisseur, raadde ik achteraf. Ik vroeg me nog af of jullie alle tekst zelf hadden geschreven. Waarschijnlijk wel, dit zijnde de masterproef van de twee spelers. Het spel werd hard gespeeld, de blauwe plekken op 'Mariannes' billen verraadden

ietwat een fysiek stuk, hoewel ik tot het feitelijke gevecht in het ongewisse bleef: “Viel ze eergisteren van haar fiets of komt er vanavond een spectaculaire strijd?” Wanneer de stoelen in onze richting gevlogen kwamen, werden we ongerust. Het leek alsof Lucie niet had gezien dat een deel van jullie publiek op de scène zelf zat. Maar heldhaftige ‘Johan’ gebruikte zijn gestalte om een barrière te vormen tussen mijn geliefde en de stoelen die zijn ex-geliefde katapulteerde. De dialoog, monoloog, flashback, kus en de finale confrontatie vormden een mooie opbouw van het hele stuk. Het was waarlijk een fijne avond. Alleen was ik niet overtuigd van het kortstondige naakt: het gaf voor mij geen meerwaarde aan het stuk om een halve tiet en volle piet te zien. Maar dat ligt aan mijn verdoken christelijkheid en inherent aanwezige preutsheid. Zoals je zelf wel weet, was ik steeds de laatste die uit de broek ging wanneer er naakt in zee gelopen werd of wanneer de fluiten op tafel gelegd werden.

Hoe komt het eigenlijk dat wij nog nooit iets artistieks samen hebben gedaan? Ondanks het feit dat we de laatste jaren trimestrieel schrijfsels naar elkaar doorsturen en van feedback voorzien, hebben we nog nooit samen iets gemaakt. Noch heb je ooit om hulp gevraagd bij het maken van objecten voor een stuk, noch heb ik jou om een dramaturgische revisie gevraagd bij een van mijn teksten. Ik ben nu al vier jaar bezig met de schrijnwerker uit te hangen op LUCA en toch wist ik je nog niet te verleiden voor een installatie. Misschien moeten we daar eens werk van maken, vriend. Oprecht, mijn praktijk draait rond participatie van de toeschouwer; zonder interactie zouden mijn sculpturen louter decorstukken zijn. In elk geval een kans voor jou toch?

Passeer eens, wanneer de slag met het COVID-19-virus is geleverd door krijgers met mondmaskers. Je moet langskomen om mijn gevel te bekijken, dan zal je zien wat ik bedoel met de symbiose tussen jouw spel en mijn gespeel. Als m’n grote gemene deler van de Gentse gevel je niet bekoort, dan moet je eens kijken naar m’n tribune, beter: dan moet je er eens op gaan zitten of kijken hoe anderen erop zitten. Ik denk dat het je kan inspireren. Althans, dat hoop ik. Ik zou graag samenwerken met je. Het kan interessant zijn: de disciplines liggen wat uit elkaar. Voor mij gaat het om een beeld en de gedraging van de toeschouwer met het beeld. Jij zal meer de nadruk leggen op inhoud? Het brengen van de tekst? De energie tussen speler en object? Ik ben er zeker van dat onze brillen verschillen, daarom dat het tijd is om er iets mee te doen! Misschien moet je dit bespreken met Jesse. Nu jullie meer en meer groeien naar een broederschap dan een collectief, begrijp ik dat elke artistieke keuze een vrucht is van die beraadslaging.

Er zijn uiteraard verschillende manieren om samen te werken. Het kan een doordachte collaboratie zijn: dan dialogeren we van het begin tot het einde van een productie over materiaal en wat een object kan betekenen tijdens het spel. De installatie zelf kan als actieve speler in het stuk ingezet worden.

Alsof je een levenloze acteur kan regisseren. Ik kan natuurlijk ook gewoon voor jou en je vaste kompaan Jesse werken. Het object kan louter functioneel ten tonele verschijnen of een illustratieve rol spelen zoals het appartement dat nu te zien was in 'Scènes uit een huwelijk'. Dan zou de installatie als figurant dienen. Het kan zorgen voor dezelfde apotheose die jullie nu in het stuk hadden: het verrassingseffect van de bloembom, alleen zou ik het veiliger proberen op te lossen.

Hoewel ik eerder geneigd ben naar een gezamenlijke zoektocht in het creatieproces, kan ik ook ten dienste staan van je werk. Maar louter als technisch ondersteuner werken, zou me minder boeien. Doch is dat mogelijk, mijn goede vriend.

Ik denk aan je. Ik mis je fijngevoelige en soms theatrale uitspraken. Ik ben er voor je, meestal maar op telefoonafstand verwijderd, dus als je ooit nood hebt aan een sullig gesprek of je wenst een nuchter antwoord (niet van je broer), dan mag je me steeds bellen!

Ik hoop je gauw terug te zien en hou je goed.

Liefs

Joachim

Aan Gert

39

Gent, 10 april 2020

Geachte meneer Verhulst

Nu de storm van de besparing in de cultuursubsidies is gaan liggen, het nieuws over de orkaantjes die ons kleine Belgenland teisterden is opgehouden en de wereld tot stilstand is gekomen door het COVID-19-virus, lijkt het mij gepast u een brief te sturen.

Mijn naam is Joachim Mares. Ik ben een masterstudent aan LUCA – School of Arts. Zoals elke student in België zit ik momenteel thuis gekluisterd in een premature versie van een quarantaine. Collega's aan de universiteit krijgen ondertussen online lessenkassetten en taken toegewezen. Omdat kunststudenten nergens thuishoren binnen de academische wereld, maar toch een masterdiploma kunnen krijgen, dobberen mijn ateliergenoten en ikzelf al twee weken rond in het ongewisse. Geruchten verspreiden zich nu al dat examens online zullen worden afgenomen en jury's afgeschaft. Uiteraard is dit het gezoem dat onze bevolking typeert. Kleine gemeenschappen draaien op geroddel en 'van horen zeggen'. U bent zich daar meer van bewust dan ik, omdat er waarschijnlijk wekelijks een pseudo-journalist zich komt melden aan uw voordeur. Het valt me op dat rioolpers, hand in hand met de *fake-news* reporters, steeds meer gelezen wordt als een feitelijkheid door gemiddeld Vlaanderen. Los van de waarheid die ze als nieuwsbrengers verstrekken, spelen ze een vitale rol in tijden als deze. Onzekerheid, onwetendheid en ongefundeerde angst vullen de *newsfeed* van Facebookgebruikers en elke avond doen Wim De Vilder en Martine Tanghe er alles aan om op de meest simplistische manier het échte nieuws te brengen. Met de meest kinderlijke animaties en een herhalingspatroon, zoals dat ook in de basisschool toegepast wordt, proberen ze hectische HLN'ers te bedaren met feiten. Ik vind het problematisch dat deze verdommende nieuwsbladen afgeweken zijn van hun originele pad: u en uw gezinsleven bestuderen.

Los van de geruchtenmolen dat scholen ongeopend zullen blijven tot juni, meld ik graag dat ik met mijn vriendin geïsoleerd zit in een éénkamerappartement te Gent. Docenten sporen studenten aan hun artistieke praktijk van thuis uit verder te zetten, de opgesloten tijd te gebruiken om aan de thesis te werken. Daarnaast worden reflexieve taken opgesteld en dienen we wekelijks documentaires te kijken en opiniestukken te schrijven. Daar hebben we nu allemaal nood aan: meer opinies van jongadolescenten zonder referentiekader buiten het kunstonderwijs. Jammer genoeg werkt het brein niet zo en is de inspiratie ver te zoeken.

Enkele maanden geleden stuurde ik u een e-mail waarin ik uw mening vroeg over de Jambonspaarschaar en welke acties u, als media- en cultuurfiguur, aanraadt. Uw e-mailadres is logischerwijs nergens te vinden op het internet en daarom stuurde ik de mail naar vijventwintig verschillende accounts die anagramgewijs verschillen (gert.verhulst@studio100.be, verhulst.gert@studio100.be, gertverhulst@studio100.be...) Jammer genoeg zonder resultaat, althans dat denk ik.

Ik deelde mijn actie met collega's en sommigen waren niet overtuigd van het belang van uw persona binnen de cultuursector. Ik verdedigde deze waarlijk onaanvaardbare denkfout en overtuigde hen van uw belang, niet in het minst omwille van een wapenfeit dat het leven van verschillende generaties veranderde: Samson. Hier kon niemand overheen. Uw reputatie was hersteld.

Ik ging kort daarna op onderzoek naar wat uw traject was en wat u allemaal ondernomen hebt in de cultuursector, zodat ik in de toekomst, naast mijn ultiem Samson-en-Gert-argument, toch wat meer trivia en cijfers kon neerleggen. Helaas, ik betrapte mezelf wel op wat teleurstelling. Ik dacht dat uw

traject unieke wendingen had genomen en dat u talent en geluk had gecombineerd in een cocktail van *right time, right place!* Ik was er steeds van overtuigd geweest dat er een organische overgang van lokaal toneel, via conservatorium, naar theater was! Maar ik zat blijkbaar fout. Ambities en liefde voor entertainment waren er weliswaar overduidelijk, maar ik vond noch Spartaanse manifesten noch beeldmateriaal van een jonge kunstactivist. Dit is geen beschimping voor de duidelijkheid, met alle respect: u bent bekroond met de Jozef Simonsprijs en met het ereteken van de Vlaamse Gemeenschap. Terecht ook: een Ketnet zonder Gertje is niet in te denken. Daarnaast maakten u en Hans Bourlon van Studio 100 een bedrijf met hoofdkantoren verspreid over de hele wereldbol.

Ik zocht naar een TEDxTalk, maar vond nog geen enkele met u als spreker. Mijn volgende brief die ik verstuur is er dus een naar de Belgische tak van TEDxTalk. Beste Gert Verhulst, uw prent staat met kaarsjes beschermd op het altaar van studenten bedrijfsmanagement; studenten handelswetenschappen kijken naar u op omwille van uw ondernemerschap en u staat op het punt om de *Prijs van de Vrijheid* voor een tweede maal te winnen. Maar ik ben tot de constatacie gekomen dat u geen culturo bent.

Wat mij naadloos bij het einde van deze brief brengt. Ik hoop dit jaar mijn master in de vrije kunsten te behalen. Maar er zijn heel wat onzekerheden. Stel dat het COVID-19-virus bestreden wordt en midden juni het leven in België hervat kan worden, dan is dat pas het begin van een nieuwe crisis. De recessie zal hard toeslaan, werkloosheid zal uit de pan swingen en ik heb het meest waardeloze papier in de academische wereld. Ik heb vier jaar kunst gestudeerd zonder te blokken, vier jaar lang een elitaire mening opgebouwd over wat al dan niet kunst is en vier jaar lang gedacht dat ik de wereld zou veranderen. *Well, reality hits hard.* De toekomst ziet er niet rooskleurig uit voor mensen uit de culturele sector. Werkgevers kijken me vol argwaan aan wanneer ze mijn cv in handen hebben. "Een master in de vrije kunsten, wat hield dat dan precies in?" Ik ben dan verplicht een ludieke samenvatting te maken, waardoor de leidinggevende persoon beseft dat rekken vullen mijn talent niet zal zijn. Ik had naar mama moeten luisteren: 'Je had beter voor *doktoor* gestudeerd.' Bij deze: als u nood hebt aan een jonge, kritische kunstenaar, dan vindt u mijn cv als bijlage van deze brief.

Met vriendelijke groeten

Joachim Mares

Aan Eddy

43

Lieve opa Eddy

Misschien moet ik u even verduidelijken waarom ik u vorige week vroeg om het verhaal van *Flupken Dikkop* nog eens kort samen te vatten in puntjes. Ellen en ik hebben 's avonds wat moeite om in slaap te geraken, dus lezen we elk om beurt een verhaaltje voor in bed. Ja, geloof het of niet, twee jongvolwassenen hebben een *bedtime story* nodig. Ik heb al stukjes uit de *Odyssee* verteld en zij zoekt hulp in ons boek van de Efteling. Maar we zijn klaar met Odysseus en zijn Ithaka, dus wilde ik overgaan naar het epos van *Flupken Dikkop*. Daarnaast heb ik de laatste weken veel tijd gependeed aan het bekijken van documentaires over Belgisch-Congo.

U denkt nu vast: "Oei, mijn kleinzoon zal weer de betweter uithangen." Maar dat is zeker niet de bedoeling van deze brief. Ik wil u uitnodigen voor een gesprek over *Flupken Dikkop* en ik wil heel graag onze perspectieven vergelijken.

Vooraleer we verschillende interpretaties van het verhaal bespreken, heb ik het hieronder samengevat, aan de hand van ons telefoongesprek. Het is het basisverhaal, maar we weten allebei dat de orale traditie van *Flupken Dikkop* erin bestond er steeds meer bij te verzinnen.

Antwerpen, 1958

Flupken Dikkop was een gewone jongen die naar de jongensschool in Antwerpen ging. Zijn echte naam was echter Filip, maar omwille van zijn kleine gestalte en groot voorhoofd noemde iedereen hem Flupken Dikkop.

Na een vermoeiende schooldag met veel wiskunde kwam Flupken Dikkop thuis en trof zijn moeder stil aan in de keuken. Ze was haar beste casserole aan het inpakken. In de achterkamer stonden de valiezen klaar. "Wa heeft dat te betekenen?" vraagt hij. Moeder wijst naar het bureau van zijn vader. Hij ziet zijn vader allerlei plannen oprollen en in grote tekenbuizen steken. "Flupke, we vertrekken vannacht naar den Kongo." Vake werkte voor de staat en hij moest onmiddellijk overvliegen. Er was blijkbaar een brug ingestort tussen Leopoldstad en Kongolo, die van groot belang was voor de verdere aanleg van het Congolese wegnennetwerk. Flupken kreeg de tijd om zijn zeven onderbroeken en onderlijffjes in te pakken, zijn wit zondagshemd, speelhemden en drie broeken. Daarnaast stak hij grootva's vergrootglas, zijn zakmes en een doosje lucifers weg.

De volgende dag vertrokken ze met Sabena vanuit Melsbroek naar Marrakesh. Flupke keek zijn ogen uit, want hij was nooit verder geweest dan Lourdes met grootmoe. Alle mannen gingen in lange gewaden gekleed en de vrouwen droegen kleurrijke doeken voor hun gelaat. Overal hingen wel doordringende geuren. Vanuit Marrakesh vlogen ze naar Albertville en vandaaruit met een klein vliegtuig naar de locatie waar vaders hulp nodig was.

Het vliegtuig had twee propellers en hing maar half aaneen. Na het opstijgen kwamen ze in een storm terecht. Een van de propellers begaf het al snel door de turbulentie. Niet veel later viel de tweede uit. In de commotie kregen hij en zijn ouders elk een parachute in hun armen gedrukt. Flupken moest eerst springen; hij nam zijn valieske en sprong uit het vliegtuig. De parachute opende onmiddellijk en terwijl hij langzaam in het onbekende oerwoud afdaalde, zag hij in de verte hoe het vliegtuig verdween.

Zijn parachute bleef vaststeken in een grote boom. Uit zijn valies haalde hij zijn zakmes en sneed de touwen door. Zo kwam hij met een *boenk* terecht op zijn gat. Het oerwoud was pikdonker en vreselijk stil. Flupken hield zijn bagage dicht tegen zich aan en viel in slaap.

De volgende dag werd hij gewekt door de geluiden van zijn maag. Een oorverdovend gegrom vulde het oerwoud. Maar dat lawaai kwam niet vanuit zijn buik. Hij sloop ietwat verder en zag tussen het gewas een gigantische leeuw met feloranje manen. Hij gromde en rolde over de grond van de pijn, iedere keer wanneer hij probeerde op te staan, slaakte de leeuw het uit. Flupken kwam stilletjes dichterbij en zag dat

de leeuw iets in zijn poot had zitten. De leeuw merkte hem op en was nu volledig gefocust op Flupken. Heel zacht sloop Flupken dicht en dicht. Hij zag dat er een grote splinter tussen de kussentjes van de leeuw zat en dat de wonde helemaal ontstoken was. Flupken was nu zo dicht dat hij de ademhaling van de leeuw kon horen en... *Tsjak!* Hij trok de splinter eruit! De leeuw gromde en verdween in de bosjes.

Flupken verzamelde bessen en ving de dauw op met grote bladeren en het plastic van zijn valies zoals hij dat geleerd had bij de scouts. Hij keek waar de zon opkwam en kon zo met zijn horloge een vaste koers aanhouden. Hij besloot te wandelen in de richting van waar het vliegtuig verdwenen was. Hij was een paar uur onderweg toen hem plots opviel dat hij gevolgd werd. Vanuit de struiken lonkten twee katachtige ogen overal waar hij ging. Tegen de vooravond had hij een klein riviertje gevonden, hij vulde een groot palmblad en probeerde het dier te lokken. Vanuit het gewas kwam de leeuw die hij geholpen had: groot, trots en met wilde manen. De leeuw kwam dichtbij en Flupken kon met zijn vingers door zijn haren strijken. Nog nooit eerder had hij zo'n schone krullen gezien. Hij noemde de leeuw daarom ook Krolleke. De twee krogen samen onder een boom en vielen in slaap.

Het moet midden in de nacht geweest zijn toen Flupken wakker werd van het gegrom van Krolleke. De leeuw stond gevechtssklaar richting het donkere oerwoud te brullen. Flupken besloot dicht te gaan kijken. Hij vond er een kleine zwarte scorpioen. "Rustig Krolleke, het is maar een scorpioentje." Flupken nam zijn luciferdoosje en stopte de scorpioen erin. Het was pas wanneer hij opkeek dat hij oog in oog stond met twee diepe donkere ogen. Hij deed een stap naar achteren en merkte een twintigtal andere ogen op. Wanneer hij zich omdraaide, was Krolleken verdwenen. *Bam Boem Klets Pif Paf* en voor Flupken het wist, was hij vastgebonden aan een grote tak en werd hij gedragen door de inboorlingen. Ze huppelden 's nachts door het oerwoud en Flupken was doodsbenuwd.

Hij werd geleid naar het dorp van de wilden. Aan de ingang stonden speren met menschedels op. Hij werd te midden van de hutten vastgemaakt aan een paal. Er was heel wat commotie tussen de stamleden. Flupken verstond hen niet en probeerde goed te luisteren. Die zwartjes wezen heel de tijd naar hem en de discussie ging in crescendo.

Hij bleef daar verschillende dagen zitten en kon ondertussen begrijpen dat er onenigheid was tussen enkele dorpingen. De ene groep was al dagen bezig met het verzamelen van kruiden en brandhout voor een grote maaltijd, de andere mengde steeds planten en kruiden in grote kommen om er zalfjes van te maken. Hij zag hen de zalfjes in de grootste hut van het dorp brengen. Iedere keer dat ze binnengingen hoorde hij geroep en werden ze buitengesmeten.

De dagen gingen voorbij en Flupken zag zijn situatie niet verbeteren. Er waren al enkele wilden bij hem komen zitten terwijl ze hun grote machetes slepen en likkebaarden. Er waren gelukkig ook anderen en Flupken had al enkele woorden geleerd van de kinderen, die vaak naar hem kwamen kijken. Toen een oude dorping met een speciaal hoofdstuk vol veders naar hem kwam en voelde aan zijn armen en billen, zag Flupken zijn kans. Hij zou hier geen maaltijd worden voor de wilden! Flupken probeerde overeind te raken en begon: "Ik ben de blanke tovenaar van den Antwerp en ik zal jullie tonen dat ik niet zomaar om op te eten ben!" De dorpingen schrokken en begonnen onderling te ruziën. Een van hen kwam naar hem en maakte hem los: "Bewijzen dat gij den grote tovenaar zijt, anders wij u opeten." Flupken moest goed nadenken. Hij liep naar zijn kofferken en haalde er het vergrootglas uit van grootva. Hij keek naar de stand van de zon, pakte wat dorre takken en stro en zocht de focus van zijn vergrootglas. Zoals hij had geleerd bij de scouts: het zonlicht vormde een brandpunt en na enkele seconden schoot het hout in brand. "Tovenaar, hij een tovenaar zijn!" riep de bevolking uit en één voor één vielen ze op hun knieën neer. Flupken was gered.

Er werd hem eten aangeboden en hij werd op een troon gezet. De oudere dorping kwam naar hem en zei: "Sjamaan, meneer de blanke tovenaar, u komen, u ons helpen." Hij begeleidde Flupken naar de grootste hut in het dorp. Toen hij binnenkwam, zag hij daar een gigantisch dikke, zwarte man. Rijkelijk versierd met ringen, een geveerde kroon en welzeker honderden kilo's zwaar. Er stonden vier andere dorpingen rond hem, twee die met palmladeren aan het waaien waren, één met een schaal vol fruit dat zij in zijn mond stak en de andere met een kruik lokaal bier. "Hij onze stamhoofd. Hij heel ziek. Al jaren niet meer rechtop kunnen staan. U hem genezen." Flupken was geen dokter, maar had al veel gelezen in de encyclopedieën van zijn grootva.

Hij bestudeerde de man en na een paar testjes bleek dat hij helemaal niet ziek was, maar gewoon aartslui. Hij was de grootste luierik van heel het dorp en liet zich de hele dag bedienen. Flupken moest even nadenken. "Iedereen naar buiten! Ik, de wijze blanke tovenaars moet alleen zijn met het opperhoofd! Breng mij gauw mijn valiesken en draai het stamhoofd op zijn buik" De dorpelingen deden zoals gevraagd en draaiden het opperhoofd op zijn dikke buik. Wanneer hij alleen was, nam hij zijn luciferdoosje. Hij haalde de schorpioen eruit en zette die op de kont van het stamhoofd. Toen gebeurde het allemaal heel snel: het stamhoofd wou nog eens krabben aan zijn poep, de schorpioen kneep in zijn kont en het stamhoofd sprong recht van het vershot en rende naar buiten. Wat de dorpelingen toen zagen was waarlijk magisch. Het stamhoofd rende enkele toertjes rond het dorp met zijn handen op zijn achterwerk en sprong tien keer op en neer. Alle negerkes keken met hun mond open naar de scène.

Flupken wandelde de hut uit en de stam schreeuwde van verwondering en geluk. Er werd een vuur aangestoken en bloemen werden rond zijn nek gehangen. Er werd gedanst en gezongen. Een waar festijn werd voorbereid. Iedereen was gelukkig tot plots Flupkens handen werden vastgebonden.

Hij werd onmiddellijk aan een paal gehangen en overgebracht naar het midden van het dorp. "U, de blanke tovenaars, wanneer wij u opeten, wij ook magie hebben! Dank u! Dank u! U zal heerlijk feest zijn!" Flupken geloofde zijn oren niet. Hij werd boven het vuur gehangen. Er was geen uitweg meer. Flupken begon te roepen en te schreeuwen: "Help! Help mij! Krolleke! Krolleke, help mij!"

Vanuit de schaduw van een hut sprong de gigantische leeuw tevoorschijn, beet en slingerde de dorpelingen in het rond. Hij redde Flupken van boven het vuur en vormde nu een schild tussen hem en de stamleden. Krolleke brulde de nacht tot stilte.

Alle dorpelingen waren doodsbenauwd en lieten hun speren vallen. Flupken kon zich losmaken en nam het woord: "Ik, den blanke tovenaars van den Antwerp, ben boos! Gij ziet wat er gebeurt wanneer ge mij wilt opeten. Ik ben beschermd door den Leeuwengod! Ik vertrek van hier en als ik zie dat een van jullie mij volgt, betover ik u!" Zo gezegd, zo gedaan. Flupken verzamelde wat eten, een kruik met wat lokaal bier, zijn valiesken en trok de nacht tegemoet met Krolleke aan zijn zij. Ze lieten de stam verdwaasd en bang achter zich.

Zo trokken Flupken en Krolleke enkele dagen verder in de richting van het vliegtuig. Het moet middag geweest zijn toen ze een grote *Plof* hoorden, gevolgd door een triestig getoeter. Flupken stormde op het geluid af en trof een oude olifant aan op een open plek in het oerwoud. Eerst durfde hij niet dichterbij komen, maar toen zag hij waarom de olifant er zo triestig en verlamd bij lag. Er zat een kleine gifpijl in zijn bil. Flupken onderzocht de pijl en keek in het rond. "Krolleke, zouden die wilden nog in de buurt zijn? Ga jij eens kijken?" En Krolleke verdween in het struikgewas. Flupken haalde het pijltje eruit en verzorgde de wonde. Hij goot er wat alcohol op en maakte een verband door zijn wit zondagshemd in stukken te snijden. Hij besloot bij de olifant te blijven tot hij wakker werd.

Het moet de volgende ochtend geweest zijn toen Flupken voor het eerst de olifant rechttop zag staan: zo'n groot dier had hij nog nooit gezien in zijn leven. Hij noemde de olifant Jumbo. Jumbo aaide Flupken met zijn slurf, pakte hem vast en zette hem op zijn rug. Samen met Krolleken gingen ze verder op zoek naar het wrak van het vliegtuig.

Een dag later stootten ze op een andere stam wilden, maar zij gingen voorzichtig uit de weg. Ze hadden al gehoord van een blanke tovenaars die met de dieren kon spreken. Wanneer zij Flupken zagen zitten op de rug van Jumbo en een prachtige leeuw naast hen liep, wisten zij dat dit de Toveraars van den Antwerp moest zijn. Zij vielen neer op hun knieën en bogen diep. "Wij u helpen kunnen. Waar zijt gij naar op zoek?" Flupken legde uit dat hij op zoek was naar het vliegtuig, maar dat begrepen ze niet. "Allé, ge weet wel, een ijzeren vogel? Vliegt hoog in de lucht met propellers?" en hij tekende het vliegtuig in het zand met een lange stok. Hij zag enkelen opkijken. Ze stonden op, sprintten het woud in en kwamen terug met een aluminium vleugelstuk. "Waar hebben jullie dat gevonden? Toon mij de weg!" Ze brachten hen naar het wrakstuk van het vliegtuig. Flupken onderzocht het wrak, maar vond zijn ouders niet terug. "Hebt gij nog witte tovenaars gezien? Zoals ik?" vroeg hij aan de kannibalen. "Wij kennen geen blanke tovenaars zoals u, enkel blanke mannen met witte gewaden en kruiskes aan hun nek." Flupken wist wat ze bedoelden en beviel hen om hem te begeleiden naar die mannen.

Het was maar een dag wandelen van het wrakstuk wanneer hij in de verte grotere hutten en een laag paviljoengebouw zag staan. Geschrokken door klokkengeluid, gingen de wilden niet verder. Het moet

zondag geweest zijn want toen Flupken het dorp binnenreed op Jumbo en met Krolleke naast hem, ging iedereen net naar het kerkje. Daar stonden enkele missionarissen met open mond te kijken. Ze geloofden hun ogen niet, een kleinen uit den Antwerp met een leeuw en op een olifant?

“Flupken? Zijde gij dat?” Daar waren zijn moeder en zijn vader! Jumbo zette Flupken van zijn rug. Het gezin was herenigd! Ze knuffelden en kusten mekaar van blijdschap. Flupken werd naar binnen geleid en vertelde al zijn avonturen aan moeke en vake. Maar wanneer hij buitenkwam om hen voor te stellen aan Krolleke en Jumbo, waren die verdwenen. “Waar zijn de olifant en de leeuw?” vroeg hij aan een pater. “Ah, mijn kind, die waren wild en gevaarlijk, ze zijn gevangengenomen en onmiddellijk weggevoerd.” Flupken was heel triest, hij weende dagen aan een stuk. De maanden gingen voorbij en hoe meer hij wou vertellen over Jumbo en Krolleke, hoe minder men hem geloofde. Zelfs moeke en vake begonnen te twifelen aan zijn verhalen. Het werk van zijn vader zat erop en ze vlogen terug naar België.

Twee jaar later liep Flupken terug van de jongensschool naar huis en passeerde hij een poster van een circus. Vader had beloofd om zondag, na de mis, samen met hem te gaan kijken. Ze waren een beetje te vroeg voor de voorstelling en Flupken wandelde rond de tent. Daar zag hij tussen een spleet een leeuw met prachtige manen opgesloten in een kooi. “Zou dat .. ? Neen, da kan niet Dikkop...” En hij wandelde naar zijn plaats in de circustent. Het spektakel was waarlijk schoon: paarden die trucjes deden, aapjes die salto's konden maken...

“En dan nu... Recht uit de broese, de koning van de dieren: onze leeuw.” Het publiek klapte en Flupken stond terug oog in oog met Krolleke. “Vake, vake, dat is Krolleke, ik ben het zeker!” Zijn vader suste zijn enthousiasme en zei hem dat dat haast onmogelijk was. Flupken kon zich niet meer inhouden: “Krolleke! Krolleke!” schreeuwde hij. De kop van de leeuw veerde op en hij brulde heel luid. Hij werd helemaal wild en sprong in het publiek, op zoek naar het kind dat zijn naam riep. De Politie kwam al binnen met geweren om hem af te schieten, maar toen ze zagen hoe liefdevol Flupken en Krolleke aan het knuffelen waren op de zitplaatsen, wisten ze niet wat te doen. Krolleke zette zijn tanden in Flupkens mouw en trok hem mee naar de achterkant van de tent. Daar zag Flupken de grootste olifant die hij ooit zag. “Jumbo?” De olifant trompetterde de helft van Berchem samen.

Flupken was nog nooit zo gelukkig, verenigd met zijn helden uit Kongo. Flupken besliste te stoppen met school en samen met zijn vrienden zelf een show te man. Zo gezegd zo gedaan, en zo ontstond De Flupken Dikkop-show! Flupken gaf, tot de dag van zijn dood, elke dag een voorstelling in de Zoo van Antwerpen. Dus als je morgen naar de zoo gaat en je ziet daar een grote olifant en een trotse leeuw, moet je zachtjes hun naam fluisteren en kijken wat er gebeurt.

Ik hoop dat u de neerpenning kan appreciëren, dat het trouw genoeg is aan uw verhaal. Ik probeer me voor te stellen hoe u dit allemaal verzonnen hebt. Ik weet dat u veel gedichten schreef onder het pseudoniem *Teddy Vergo* in uw twintiger jaren. Alleen jammer dat ik deze schrijfsels nooit heb gezien. Wanneer u vertelt over vroeger komt er automatisch een kort fragment van een gedicht over uw lippen gerold: “Donkere nachten in mijn eenzame kamer...”, gevolgd door twee strofes die mooi het ABB-rijmschema volgen. Ik kan alleen maar hopen bij een grote schoonmaak de dichtbundels te vinden! Daarnaast correspondeerde u veel met oma die toen in Laken op internaat zat en, als ik het mag geloven, waren deze zeemzoete brieven de reden dat jullie nog steeds samen zijn! Als leider bij de scouts moest u veel zingen en verhaaltjes vertellen. U hebt ooit gezegd dat daar het verhaal is ontstaan en dat kan je wel ergens zien. Er hangt een educatieve sfeer rond *Flupken Dikkop*.

Ik vraag me af op wat dit verhaal gebaseerd is. Het zou zo een Kuifjesavontuur kunnen zijn. De personages zijn uiteraard fictief. Denk ik? Is het een geromantiseerde navertelling van het relaas van een ex-koloniaal of eerder een avontuurlijke versie van wat u toen op school geleerd had? Ik denk in elk geval dat uw verhaal illustreert wat de Belgische visie op Congo was. Daar wil ik het even over hebben.

Begrijp me niet verkeerd, lieve opa: het personage van *Flupken* en de opbouw van het verhaal hebben de kenmerken van een heldenepos. Ik smeekte vroeger om het nog eens en nog eens te horen. Als ik mijn ma mag geloven, heeft zij zelfs de luxeversie gekregen die ik nooit heb mogen meemaken. U vertelde stukjes van het avontuur wanneer jullie lang moesten wachten of op restaurant zaten. Blijkbaar wikkeld u uw vingers in servetten en tekende er met een pen gezichtjes op om zo, poppenkastgewijs, de vingertjes langs een tafelrand te doen acteren. Wat ben ik jaloers op de *special effects* van de jaren 60! Unaniem geven uw twee trouwste luisteraars aan dat het entertainmentgehalte groter was dan dat van alle cultureel noodzakelijke seizoenen van *Temptation Island* samen.

Uren vertelde u geanimeerd over het dorp kannibalen en beschreef u uitermate gedetailleerd hoe de binnenkant van de hut van het stamhoofd er uitzag. Het leek alsof u er zelf was geweest. U bent natuurlijk een bereisde man; ik denk dat geen enkel continent onbeschouwd is gebleven. Foto's van de Chinese muur, de tempels van Tenochtitlan, de Nasca-lijnen, de Grand Canyon, de Taj Mahal en zoveel meer decoreren jullie appartement samen met allerlei beeldjes en snuisterijen. Waarschijnlijk hebben deze ervaringen het verhaal van onze held gevoed. Maar als ik het avontuur van *Flupken* zo neergeschreven lees, lijkt het een wereldvreemd iets.

We zijn allemaal kinderen van onze tijd en, lieve opa, in uw tijd is het archetypische beeld gecreëerd van Afrika. Ik vrees dat u, toen u jonger was, misleid bent geweest door priesters die lesgeven en door een propagandamachine die Vlaanderen deed denken dat wij uitmuntend werk aan het leveren waren in Congo. Zonder het te beseffen vormden zij de paternalistische gedachte die West-Europa in de ban heeft sinds het einde van de 19de eeuw.

U moet weten dat in het midden van de 18de eeuw verschillende wetenschappers en filosofen zich plots bezighielden met het beschrijven en klasseren van 'volkeren'. Voor 1700 was er amper sprake van 'Afrikaanse wilden', er was echter wel sprake van een diversiteit in geloof, etniciteit en afkomst. U moet weten dat vóór de 'Afrikaanse wilde' als de grote onbeschaafde werd geportretteerd, er een andere semantiek rond de term 'wilde' hing. Wanneer men in de 17de en 18de eeuw over een 'wilde' sprak, ging het uitsluitend over de populatie van Midden- en Zuid-Amerika. Toen de Spaans-Portugese en Frans-Hollandse kolonisatiestrijd gestreden was op de Atlantische Oceaan en de Caribische Zee, verschoof de definitie van 'wilde' naar inwoners van het Afrikaanse continent.

Het is frappant om te zien uit welk ethnocentrisch perspectief alles geanalyseerd werd. Grote denkers als Hegel en Hume spraken zich uit over de inferioriteit van 'de zwarte'. Hun meerwaarde werd vooral bepaald door de afwezigheid van vergelijkbare elementen in elkaars gemeenschappen: kledij, straten, goederen ... Aan de hand van deze kenmerken schatten ze de waarde in van 'de wilde'. Het was een primitieve vorm van het uitrekenen van een GDP, maar dan op humanitair niveau in plaats van economisch. De ondergeschikte plaats van de Afrikaanse bevolking en niet-Europese bevolkingsgroepen was gebaseerd op traditie, gebruiken en 'bezit'.

Tegelijkertijd ontstond er een pseudo-wetenschap die alle volkeren wenste op te meten en te catalogiseren. Er was vanuit de westerse wereld een drang naar 'begrijpen' of 'omvatten' van wat en hoe verschillende rassen waren. De obsessieve zoektocht naar *the missing link* leidde tot het willen controleren van etniciteit. Er ontstond een hiërarchische structuur binnen een variant van de Darwinistische rassenevolutie. Mensen uit het Afrikaanse continent werden gezien als onderontwikkeld, als een tussenstap in het civilisatieproces dat rechtlijnig leidde naar de Europese mens.

Het was pas na de afschaffing van de slavernij dat er sprake was van een 'rassenleer'. Dat onderzoek ging niet meer uit van koopkracht of tastbare rijkdom, maar was gebaseerd op een raciaal denken in termen van huidskleur en morfologie. Wetenschappers bestudeerden de biologische kenmerken van 'de Afrikaanse wilde' en aan de hand van deze parameters werd een hiërarchie tussen volkeren opgesteld. Zo ontstond een vorm van rassenwetenschap. In de 19de eeuw zijn er dus intellectuelen die methodisch racisme introduceren in de academische wereld. In die zin werd de Afrikaanse etniciteit in West-Europa gediaboliseerd.

Het vormde een voedingsbodem voor exceptionalisme. Heel wat Europeanen waren overtuigd dat zij als bevolkingsgroep beter waren in vergelijking met andere gemeenschappen. Er heerste al enkele eeuwen spanning onder de West-Europese landen. Door verschillende oorlogen leidde de vaderlandsliefde tot chauvinisme. Mensen waren zeer trots op hun land, industrie, kolonies en cultuur. Veel inwoners voelden zich diep verbonden met hun afkomst. Wetenschappers beaamden met hun 'rassenleer' de superioriteit van bevolkingen. Zo versterkte die ook de liefde voor de culturele eigenheid van een natie. Dit vertaalde zich in een etnisch nationalisme. De rassenstrijd, die zich fundamenteel vertaalde in een klassenstrijd, speelde een rol in de aanzet tot de kolonisatie van Afrika. In de 20ste eeuw zien we in verschillende landen, zoals Italië en Duitsland, hoe deze verschillende gemeenschappen zich vinden in een collectief gedachtegoed. Dit groeide uit tot een racistische vorm van nationalisme.

Ook in België was dit het geval tijdens de onrechtmatige toe-eigening van Vrijstaat-Kongo. België bevond zich op neutraal terrein tijdens de Frans-Duitse oorlog in de jaren 1870, maar intern heerste grote ontevredenheid. De opkomst van het socialisme aan het einde van de Industriële Revolutie vormde de eerste barst in het prille land. Los van het concept België als bufferstaat, mogen we niet vergeten dat we aan de vooravond van de Eerste Wereldoorlog zaten. U denkt: "Dat is toch pas veertig jaar later?" Klopt, maar de fundamentele van nationalisme, communisme en imperialisme vinden hun oorsprong in de wapenwedloop en koloniestrijd van de 19de eeuw. België moest herenigd worden onder de vlag en wat beter dan een gemeenschappelijk doel vinden dat de klassen schijnbaar oversteeg: Vrijstaat Congo.

Ik ben misschien een beetje aan het afdwalen, maar ik wil u op de hoogte stellen van de oorsprong van de Europese tunnelvisie op kolonisatie: de drang naar rijkdom, exploitatie, imperialisme, "missie om te beschaven"... Onder het mom van civilisatie werd de Belgische bevolking jarenlang het verhaal verteld waarin Stanley zich door de brousse hakke en Congo ontdekte en Leopold II ging de arme zwartjes van Congo helpen. Jarenlang werd de Belgische bevolking verhaaltjes ingelepeld terwijl Belgische industriëlen op de rug van de overzeese Congolese bevolkingsgroep dikke poen aan het scheppen waren.

De meest vreemde mythes deden de ronde: zo moest mijn papa op school zijn zilverpapiertjes (van de boterhammetjes en snoepjes) sparen voor de arme negertjes in Congo. Vergeet de talloze gekleurde *boys-* en *piccolo*beeldjes niet die bedelend op de toog stonden van kruidenierszaken doorheen Vlaanderen. Het gehuisveste structureel racisme, dat Vlaanderen, België, nee, Europa in zijn grip houdt, was en is problematisch.

Voor de duidelijkheid: noch verwens ik u, noch schuif ik de schuld in uw schoenen. Op geen enkele manier wens ik u te grieven. Ik zie u graag, grootvader, en ik ben dankbaar voor uw liefde en verhalen. Deze kritiek en opmerkingen staan los van u als individu, alleen illustreren ze mijn bezorgdheid over de maatschappelijke uitdagingen waarvoor we komen te staan. Niet alleen de amorele geschiedschrijving van de Belgische staat houdt mij 's nachts wakker, maar ook de aankomende

recessie als gevolg op de pandemie baart mij zorgen. De wereldwijde economische gevolgen zullen mijn kinderen hoogstwaarschijnlijk nog voelen. Maar in feite vraag ik me, met mijn kortzichtige toekomstperspectief, vooral af wanneer ik jullie terug kan zien en wat de impact van dit alles op de lokale handelaars, jonge ondernemers en pas afgestudeerden zal zijn.

Terug naar de versie van *Flupken Dikkop* die ik na ons gesprek neerpande: die is al wat gekuist in vergelijking met de originele. Ik vrees echter dat, wanneer ik uw orale traditie voortzet, het verhaal van *Flupken* nog enkele aanpassingen op verschillende niveaus zal nodig hebben. Ik haal enkele voorbeelden aan om te illustreren hoe ik uw kroniek verder zal vertellen.

Hoewel ik vroeger steeds moest lachen om uw imitatie van het stamhoofd dat rond het dorp liep met zijn handen op zijn kont, zal ik de leider van het dorp een andere zonde moeten toeschrijven. Alleen al het concept 'zonde en straf', dat ook in mijn taal verweven zit, is te wijten aan onze pseudo-christelijke achtergrond. Ik verklaar: De hoofdzonde *acedia* of luiheid is een onderdeel van verschillende dogma's. Enerzijds is het een christelijke zonde om lui te zijn, omdat dit in de weg zou staan van onze absolute toewijding tot God. Anderzijds is het een premature vorm van *fat-shaming*, namelijk: dikke mensen zijn lui en dienen iets aan hun overgewicht te doen. De laatste zestig jaar is er veel meer aandacht voor lichamelijke schoonheidsidealen wisselen elkaar driejaarlijks af.

Vanuit een koloniaal perspectief kan je interpreteren dat niet-werkende zwarten gestraft moeten worden. Het beeld van de dorpsleider staft het stereotiepe beeld van de langzame en luie zwarte. Het is een beeld dat er nog steeds bij individuen is ingeprent wanneer ik sommige verhalen hoor van vrienden met een migratieachtergrond. Kort door de bocht: de afstraffing van het stamhoofd staft de goedkeuring van slavernij. Ik kan begrijpen dat u deze laatste stap te verregaand vindt, maar volgens mij zit deze bekrachtiging onbewust verwerkt in onze taal. Want het zijn de kleine gedachtepatronen die zorgen voor een systemisch racisme, dat zowel in onze taal als in ons wereldbeeld kruip.

U wist de taal van de inheemse bevolking op een ludieke manier weer te geven. Net zoals in een *Jommeke-* of *Suske en Wiske*-strip 'vernederlandste' u de onbekende taal van het buitenaardse wezen of van de vreemdeling: Vlaamse woorden behouden en verbasteren, werkwoorden grammaticaal anders doen werken. Alleen is er een zeer fijne lijn tussen een goede vernederlandsing en spotten met het vermeende intellect van het personage. Dit is een delicaat spel. Kijk maar naar de representaties van de archetypische 'red neck', inwoners van de zuidelijke staten van Amerika. Wanneer zij iets zeggen in cartoons vervoegen ze hun hulpwerkwoorden foutief of gebruiken ze een dubbele negatie. Dat beïnvloedt de kijker inzake de cognitieve capaciteit van het personage.

Ik herinner me niet goed meer hoe u de bewoners van het dorp een stem gaf. Ik weet echter zeker dat ik geen aangeluiden zou mengen met de taal van de inwoners. Daarnaast zou ik geen opzettelijke grammaticale fouten maken, maar eerder kiezen om alle werkwoorden te veranderen in één neutraal werkwoord. De *smurfen* van Peyo slagen hier heel goed in. Ze vervingen elk hoofdwerkwoord door een vervoeging van 'smurfen' en aan de hand van de context werd steeds duidelijk wat bedoeld werd! Ik zou meer tijd investeren in het ontwikkelen van een eigen taal voor de inheemse bevolking dan hen onze taal te laten spreken met fouten en hen dus als 'dom' te portretteren.

De associatie tussen aap en mens, die vierhonderd jaar geleden is geïntroduceerd, blijft gemaakt worden als we naar stereotypen kijken van etnische bevolkingsgroepen. U, als grote fan, balsportgeleerde en significant persoon in de Oostendse voetbalwereld, weet als geen ander hoe ruw het kan worden in de tribunes van een voetbalstadion. U zelf bent hiermee meer dan één keer geconfronteerd geweest: oerwoudgeluiden, racistische uitspraken en nazigroeten worden naar de

hoofden van spelers met een migratieachtergrond geslingerd. Denk maar aan Marco Ilaimaharitra die er na de match KV Mechelen – Charleroi emotioneel door zat of Ahmad Mendes Moreira van Excelsior die na het zoveelste verwijt samen met de Nederlandse KNVB werkt aan een stappenplan tegen racisme in het stadion. De bekende Romelu Lukaku zette zich in 2019 boven de aangeluiden van het publiek en scoorde de winnende penalty. Dit zijn slechts enkele voorbeelden waarvan weet is, maar zo ziet u hoe xenofob gedrag bijna ingeburgerd is. Ik weet dat u nooit op deze manier zou omgaan met uw spelers. Ik moet denken aan een anekdote die u meerdere malen vertelde: Na een match, gewonnen of niet, wandelde u steeds de kleedkamer binnen. De heren, met diverse etnische achtergronden, kwamen waarschijnlijk net uit de douche. Wanneer een opmerking gemaakt werd over de grootte van de edele delen van de spelers, zei u steeds: “Mekaar geen zeer doen e daarmee.” Het was een typische opa Eddy mop: goed bedoeld en zeer ontwapenend. Met een flauw taalmpopje weet je steeds de angel uit een situatie te halen.

Hierboven somde ik enkele veranderingen op voor de toekomstige loop van *Flupken Dikkop*: geen raciale stereotypering en geen ‘domme’ taal of andere insinuaties van inferieure denkcapaciteit. Daarnaast overweeg ik een aanpassing aan het stuk rond de ‘verhevenheid’ en het ‘goddelijke’ aspect van Flupken. Als ik naar getuigenissen luister van ex-kolonialen, dan zijn ze het er unaniem over eens dat ze inderdaad (letterlijk) op handen gedragen werden. Dat was natuurlijk historisch gegroeid door de kolonisatie, maar is daarom geen feit. Bij de eerste contactmomenten tussen Europeanen en Afrikanen moet het verschil van huidskleur wel een interessant gespreksonderwerp geweest zijn. Uit bronnen uit het pre-raciale denken zijn er positieve verslagen over bloeiende koninkrijken in Midden-Afrika, maar geen bewijzen dat de lokale bevolking blanken ‘verafgoodde’. Ik ben nu nog op zoek naar een nieuwe vorm of een andere aanpak inzake ‘de dorpelingen’ wanneer Flupken de leider geneest. Zou ik hem gewoon wat listiger maken? Of laat ik de bewoners meer interageren met Flupken en ontstaat er een werk-relatie? Het is ook voor mij nog wat puzzelen, opa, want ondanks al deze elementen blijft het wel uw verhaal.

Vanuit mijn perspectief is het moeilijk om het verhaal van Flupken klakkeloos over te nemen. We moeten met een kritische blik kijken naar de oorsprong van sommige elementen in het verhaal. Dit alles zonder het epos te censureren. Hiermee bedoel ik: niet alles bekijken door de politiek correcte bril, maar een waaier aan perspectieven raadplegen. Ik zie mezelf als iemand die daar gevoelig voor is, voor bepaalde connotaties in onze taal en het gebruik van bepaalde woorden, maar het blijft een tweestrijd wanneer het gaat om traditie. De dialoog is ontzettend delicaat wanneer tradities steunen op structureel racistisch gedachtegoed, hoewel er voor velen aan de oppervlakte niets mis mee lijkt. De spanning tussen niet-weten en niet-willen-weten is heel groot als we kijken naar actuele discussies over historische gebeurtenissen. Bij nalatigheid verval ik heel snel in een oordelende positie, maar wanneer het echt om onwetendheid gaat, voel ik de drang om te verklaren en ondersteunen. Vandaar het betweterige gedrag, lieve opa, en de keuze om leerkracht te worden.

Het lijkt grenzeloos hypocriet van mij, maar ik durf de vraag haast niet te stellen aan mijn politiek correcte vrienden: Moet ik het verhaal van *Flupken Dikkop* wel herschrijven? Moet ik het niet gewoon in zijn originele vorm laten bestaan? Maakt het niet gewoon deel uit van ons collectief geheugen? Moet ik uw orale traditie eigenlijk wel doorbreken omdat we nu kunnen stellen dat het verhaal eigenlijk gevormd is door een West-Europese kolonisatievisie? Voor sommigen treden we hier in de wateren van de Zwarte-Pieten-discussie, maar als toeschouwer op de eerste rij ligt het onderwerp *Flupken* me veel nauwer aan het hart dan Zwarte Piet.

Wanneer ik met ouderen over Kongo praat, vervalt het gesprek snel in een *ich-habe-es-nicht-gewusst*-relaas. Ik stel me hierbij verschillende vragen over de mechanismen die aan het werk waren in de jaren

1960. Hoe was het om te leven in een maatschappij met een ex-kolonie? Hoe werd de dood van Lumumba door jullie ervaren? Wat waren de berichtgevingen uit de Republiek Congo? Ik wil proberen te begrijpen hoe de schandvlek in onze Belgische geschiedenis zo lang onbesproken is gebleven. Slechts de laatste twintig jaar komen getuigenissen uit verschillende hoeken aan bod. Ik stel me dan de vraag wat in al die tussentijd is verteld geweest. Wat dacht Jan met de pet van Kongo-Vrijstaat? Wat denkt Jan Modaal nu van het dekolonisatieproces? Komt er een consensus rond de acties van de Belgische koloniale?

Interessante gesprekstof, lieve opa. We hebben het erover wanneer we elkaar terug zien. Daar kijk ik echt naar uit. Allé, toet, ik heb u leeswerk genoeg gegeven, voor het geval dat de kranten niet genoeg voer leveren. Merci, opa, om mij te inspireren met uw verhaaltjes, ik geniet er nog steeds van. Zoals u nu wel gelezen hebt, zet *Flupken Dikkop* mij nog steeds aan het denken. Ik ben er nog niet aan uit; ik geloof niet in een hiërarchie tussen bevolkingsgroepen, ik ben activistisch en geëngageerd in socio-cultureel werk, maar wanneer ik mezelf de vraag stel "Mag de originele versie van *Flupken Dikkop* nog bestaan?", dan kan ik daar geen eenduidig antwoord op geven.

Ja, het verhaal moet blijven bestaan. De oude vorm moet gearhiveerd worden, in een beschermde omgeving bewaard worden als bron en documentatie van een tijdsgeest. Maar moet het verhaal daarom op dezelfde manier verteld worden? Nee. Het kwetst mensen en bevat te veel verwijzingen naar een tijd van mishandeling en ongelijkheid. Dient het nooit meer verteld te worden? Toch toch, adaptaties moeten gemaakt worden, het avontuur is en blijft geweldig! Ik denk niet dat we stukjes cultuur mogen demoniseren en verbannen uit ons geheugen; net door ze te erkennen, kunnen we eruit leren.

Lieve opa, houdt u goed en tot snel.

Liefs

Joachim

Aan Ingrid

55

26 april 2020

Lieve Ingel

Ingrid

Waarde collega

Het betreft mij dat wij niet manueel kunnen verderwerken aan onze co-creatie. We mogen echter niet diepbedroefd verstijven, nee, wij dienen de ideologie van ons geesteskind te verscherpen: De Volkstribune.

Praktisch kunnen we even niets doen uiteraard. Ik mailde al naar de werkplaatsverantwoordelijken om eventueel een laspost te reserveren, maar nog geen respons. Vanaf 18 mei zullen we erin moeten vliegen. Ik kijk reikhalzend uit naar de lange dagen vol handenarbeid, lasvonken, vuil zweet en de daarbij horende lichamelijke klachten. We moeten ons in deze tijden van corporale rust echter uitdagen om op cognitief niveau pieken te behalen.

Wij hebben al genoeg met elkaar gepraat over het doel en de waarde van onze driepersoontribune, maar ik denk dat we onze toeschouwers nog moeten overtuigen. Vandaar het ontstaan van een visietekst! Ik vroeg je drie dagen geleden om op te schrijven wat de tribune voor jou betekent. Aan de hand van onze verschillende perspectieven zou ik graag een eenduidige visie neerpennen. Deze tekst zou ik vervolgens de wereld insturen, zodat geïnteresseerden of nieuwsgierigen meer duiding kunnen krijgen over ons project. Ik zou namelijk graag de tribune op een professionele manier willen inzetten deze zomer en eventueel kunnen participeren aan culturele evenementen. Vandaar dat er een zekere urgentie is. Onderstaand vind je alvast mijn perspectief op het belang van onze volkstribune.

De Volkstribune

Onze volkstribune kent zijn ontstaan in een fascinatie voor burgerlijkheid, sport en authenticiteit. De obsessie in kwestie is niet uit liefde voor de zaken, maar eerder uit onbegrip en de zoektocht naar het omvatten ervan.

Het initiële idee was, volgens mij, om een irritant kleine tribune te maken die een visuele link heeft met de archetypische staanplaatsen bij lokaal voetbal. Ik denk dat onze eerste gesprekken enkel over de materialiteit van het geesteskind gingen: beton, golfplaat, asbest, onkruid en afgebladderde lak. Deze ingrediënten vormen de basis van onze collectief geheugen wanneer we over een lokale staantribune naast het voetbalveld spreken.

We noemen het object 'volkstribune' omdat we een woordspel spelen met 'volkstribuun' en 'tribune'. Als we een volkstribuun historisch kaderen, dan bevinden we ons aan de oorsprong van de democratie. De volkstribuun was *the spokesman* voor de 'plebejers' (of 'de gewone man') in het oude Rome. Zijn ambtelijke functie bestond erin de belangen van het volk te verdedigen ten opzichte van de wetgevende macht van het rijk. Door dit neologisme personifiëren we ons object met de functie van een spreker, althans een positie om uit te spreken. De combinatie van de twee woorden kan al functioneren als mopje, maar geeft tegelijk een eerste knipoog naar de politiek-ideologische functie van het object. Voor mij dient ons werk geanalyseerd te worden op drie vlakken:

Ten eerste vind ik dat de tribune als autonoom werk gezien moet worden. Er schuilt voor mij zowel een thuiskomen als een protest in het object. Onze volkstribune verenigt in zekere mate mensen met verschillende overtuigingen omdat we heel hard inspelen op een gemeenschappelijke beeldtaal, namelijk de troosteloze Vlaamse tribune aan de rand van het speelveld. Ik beeld me steeds de coachende vader en de leeuwin-moeder aan de zijlijn in bij het zien van onze *scenery*.

Naast een 'bevreemdend ding' te zijn (wees eerlijk, wat is het nut van een tribune met slechts drie zitplaatsen?), functioneert de tribune zowel als een ode aan de burgerlijkheid als een tegenantwoord op het prozaïsche. Die contradictie fascineert me enorm. Een staantribune is zo ontzettend volks: mannen met bier en vrouwen met vlaggen terwijl de jongeren om hen heen luid scanderen op het ritme van de trom. Enerzijds hou ik van dat perfect gemarginaliseerde beeld, het is een fascinatie voor samenhorigheid, die ik niet kan omvatten; anderzijds voel ik een diepe aversie tegenover deze Vlaamse realiteit.

Daarbij aansluitend is de tribune ook een protest: de drang om het alledaagse weer te geven, stamt vanuit een ongenoegen tegenover de politieke ontwikkelingen in 2020. We merkten de afgelopen jaren een groei op van mensen met een intolerante ingesteldheid. Velen van hen identificeren zich als 'echte Vlaming' en zien deze overtuiging als een summum van schoonheid. Wel, voor mij is onze tribune een manier om te tonen hoe lelijk extremistische Vlaams gezindheid kan zijn.

We mogen niet hervallen in een gesprek over de Jambon-besparingen, want de bevolking heeft genoeg gehad van de hysteriejournalistiek. We moeten het eerder hebben over de toekomst van autonome kunst binnen de herziene subsidieronde. Hoewel 'herzien' een groot woord is: De aanpassingen kan je vergelijken met de eerste reactie op de stralingsmeters door Russische wetenschappers tijdens de Tsjernobylcrisis: *3.6 Roentgen per hour. Not great, not terrible*. Jammer genoeg werd achteraf duidelijk dat het drama in de eerste 48 uur compleet onderschat werd. Zo onderschatten ook wij de gevolgen van de subsidieschaar in de culturele sector.

The critical combo die de sector nu mag incasseren van een rechtse klap in het gelaat en vervolgens een pandemische stomp in de maag, belooft niet veel goeds voor zowel jonge als doorwinterde kunstenaars. Het goedbedoelde 'infuus' van 4 miljoen euro voor projectsubsidies is een economische maatregel die bedoeld is om de diepe val van enkele vzw's te vertragen. Daarnaast stopte Jambon het afbouwplan van gesubsidieerde contractuelen dat door Sven Gatz werd geïnitieerd. Daardoor krijgen een achttal organisaties noch de tijd noch de financiële kracht om hun socioculturele organisatie aan te passen om autonoom verder te werken. Om maar te kaderen dat de strijd voor cultuursubsidies nog niet gestreden is, want het onrecht is er nog steeds: we mogen niet vergeten dat het totale budget voor cultuur in België in 2018 (alle vzw's, culturele centra en projecten) 8,47 miljoen euro bedroeg. Lieve Ingrid, wij zijn simpele mensen, dat is veel geld voor ons, daar kunnen we niet omheen. Na de herziening mogen we de handen kussen, want het jaarlijkse budget is ondertussen maar verlaagd naar 7,39 miljoen euro in plaats van 3,39 miljoen euro. "Die linkse ratten hebben toch niets meer te klagen, godverdomme, wij maar belasting betalen voor die kunst." Klopt, maar laat u nooit afschilderen als een subsidieslurper, Ingrid: sinds de verkiezingen in mei krijgt de partij Vlaams Belang 7,7 miljoen euro per jaar van de Belgische staat. Eén partij haalt al meer partijfinanciering binnen dan alle structurele en projectsubsidies in België samen. Daarnaast mag je niet vergeten dat in 2017 de N-VA 13,9 miljoen euro per jaar kreeg aan partijfinanciering. Dus bied je excuses niet aan, jij, als

kunstenaar aan de subsidieslurf. De politieke partijen in Vlaanderen krijgen jaarlijks iets meer dan 70 miljoen euro, en dat enkel om campagne te voeren, de interne communicatie te verzorgen en de lokale partij te organiseren. Dat is tien keer meer dan de hele culturele sector en dat om enkel te 'bestaan'. De lonen van ministers, volksvertegenwoordigers en ambten zijn hier nog niet bijgeteld.

Het grotere probleem is de visie waarop enkele beleidsnota's zijn gebaseerd. Hoewel het ene onderdeel beter uitgeschreven staat dan het andere, valt er veel subtekst te lezen tussen de regels door. Ik voel een drang om lelijke, nutteloze dingen te maken, omdat dit in contrast staat met het schoonheidsideaal dat de nieuwe minister van Cultuur wenst. In Canvas-programma De Afspraak vertelde Peter De Roover dat hedendaagse kunst is afgeweken van zijn oorsprong: het nastreven van schoonheid. Hij vindt dat hedendaagse kunstenaars niet meer beschikken over een gevoel voor esthetiek. Deze uitspraak wakkert natuurlijk wat discussie op: Wat is schoonheid? Hoe bepaal je wat mooi en niet-mooi is? Wie bepaalt dat? De commissie van Vlaamse kunst? Betekent dit dat alle kunstenaars in Vlaanderen dezelfde mooie kunst moeten maken?

Wanneer politiek en kunstbeleid zich mengen, ontstaan er enge gedachten. De vrees is dat een commissie geselecteerd wordt door één politieke partij. Deze commissie beslist of jouw project al dan niet 'kunst' is en of het een subsidie waard is. Als dat een politiek eensgezinde jury is, kan dat leiden tot een zeer conservatief-nationalistisch cultuurbeleid. Zo worden de stokpaardjes van de uitvoerende macht geaccentueerd. In het geval van minister Jambon zijn dat: schoonheid, belang van traditie, meesterschap, internationale uitstraling, het museum van Vlaanderen ...

58

Uiteraard voel ik me, net als jij, beperkt door deze gedachte. Ik heb helemaal geen zin om 'mooie' kunst te maken. Daarnaast is mijn doel niet om kunst te maken die Vlaamse tradities en waarden symboliseert. Mijn ongenueanceerde puberale uitspraak luidt: Ik wil gewoon werk maken. Zonder verantwoording. Maar dan maak ik waarschijnlijk geen kans op een projectsubsidie. Dat snap ik wel, maar als ik toch een uitleg aan mijn werk moet geven, dan wil ik dat zonder format doen, althans zonder kernwoorden waarvan ik weet dat ze tot die subsidie leiden. De gedachte gerichte kunst te moeten maken, doet me hunkeren naar stomme dingen. Maar dan beland ik in het mapje van de *entartete Kunst*. Of zoals Dries Van Langenhove het prachtig verwoordde: "Dat is ontaarde piemelzwaikunst." Maar ik mag deze uitspraak van onze beste vriend niet vergelijken met de visie van minister Jambon, dat zou een goeie polariserende 'linkse move' zijn om deze spelers te benoemen alsof ze vanuit dezelfde hoek vechten.

Hoewel we met een ironische toon inspelen op de Vlaamse tribune, vrees ik dat niet iedereen onmiddellijk zal begrijpen wat we bedoelen. Althans niet de 'politieke' beladenheid van ons object. Vandaar onze zoektocht naar een bondige en duidelijke tekst om de tribune te kaderen. Door de archetypische staantribune belachelijk klein na te maken en koterij-materialen te gebruiken, nemen we openlijk een positie in, dus bereid je maar voor op een discussie met de tegenpartij.

Het is tevens een visuele mop, die alludeert op de ruimtelijke ordening in Vlaanderen en de verdomd lelijke koterij. Als Vlaamse kunst, volgens sommige partijleden van de N-VA, alleen mooi en meesterlijk gemaakt mag zijn, dan is onze tribune een poging om de lelijkheid van de Vlaamse stationswijken en koterijen te tonen. Maar toch, lieve Ingrid, zijn die bricolage-achtertuinten en povere staantribunes zeer charmant. Ze spreken een taal die enkel wij Belgen begrijpen. Waardoor, ondanks het doel om een lelijke volkstribune te bouwen, ons object op zijn beurt ook een mooi ding geworden is. Dat vind ik althans. *Shot myself in the foot, I guess.*

Naast de inhoudelijke insteek van ons werk, dient het ook een ander doel: volgens mij moet de volkstribune ook kunst accommoderen. Ik zie de installatie als een openluchtmuseum waarin kunstenaars werk kunnen tentoonstellen. Alleen gebruiken ze een format, dat ze misschien oorspronkelijk niet in gedachten hadden: reclameborden, commerciële *bashes*, stoeltjes... Uiteraard kan het ook dienen voor performances en happenings maar daar spreek ik later over. Het beperkte formaat en de contextuele eigenschappen van een tribune vormen een uitdaging voor de kunstenaar. Werken worden letterlijk op maat gemaakt. Jij weet als geen ander hoe gelukkig ik word van dingen die perfect passen en op maat gemaakt worden. *If it fits, it sits*. Ik ervaar een gelukzaligheid wanneer iets past enkel en alleen voor die ene context. Ik hou ervan wanneer iets hyper-passends en functioneel gemaakt is en tegelijk esthetisch oogt. Wat ik er nog fijner aan vind, is dat het object compleet nutteloos wordt als je het buiten zijn bedoelde context zet. Ik denk dat het een interessant spel kan zijn voor de maker om hiermee aan de slag te gaan.

Ten derde zie ik de tribune als een plaats om gevoelens te stimuleren en een platform te bieden. Tot grote spijt van mijn grootvader ben ik nooit verkocht geraakt aan voetbal. Hij nam me enkele keren mee, maar de vonk voor het spel is nooit overgeslagen. Wat wel absoluut fascinerend is, zijn de supporters: Elke seconde van die negentig minuten staren duizenden ogen naar iedere beweging van bal en spelers. Bij elke beslissing van de scheidsrechter vormt zich een geautomatiseerde replek uit de mond van de kijkers. Stadions ademen collectief in en slaken gelijktijdig een zucht uit. Verbijsterend om te zien hoe tranen rollen over de wangen van stoere binken en hoe ongenoegen geuit wordt door lang-genagelde vrouwen met kauwgom. Oh, de hypocrisie en de ironie, hoe ik jou op deze manier een stereotiep beeld voorschotel en ongestraft alle voetbalsupporters over dezelfde kam scheer. Net zoals zij mij beoordelen bij het vernemen van mijn passie en opleiding. Ik val ten prooi aan dezelfde denkmechanismen, gevoed door media, systematische generalisering en structureel racisme, net zoals de personen voor wie ik steeds een weerwoord in petto heb. Ik, de arme blanke middenklasse-man.

Terug naar onze volkstribune: Waarom worden emoties in een museum niet beleefd alsof ze een voetbalmatch zijn? Waarom roepen wij niet tijdens een dansvoorstelling van Wim Vandekeybus? Waarom steek ik niet afkeurend de middelvinger op naar een werk van Jan Fabre? Ik heb nog nooit gespuugd voor het werk van de lokale kunstenaar die met veel air zijn aanklacht op de ontbossing van het Amazonewoud verdedigt. Waarom liep ik niet met mijn trommel door de Brancussi-hallen van de Bozar en scandeerde ik niet wat zijn werken doen met mij?

Ik zie voetbal als een soort 'brood en spelen' en leg onmiddellijk de link met een ervaring van emotionele zuivering. Hoewel ik zeker geloof dat er een zekere catharsis plaatsvindt bij het zien van theater of beeldende kunst, merk ik op dat niet dezelfde ontlading zich voordoet als die bij een voetbalmatch. Met onze tribune wens ik meer actie in het kunst-kijken te brengen. Net zoals de oude Grieken wil ik rechtstaan, klappen en verwijten scanderen naar de personages die de acteurs vertolken.

Onze tribune hoort in het S.M.A.K. te staan, pal voor een werk! In plaats van die zes culturo's bedeesd hun bedachte en geleerde uitspraken te laten *sharen* en hen een middagje te laten *name droppen*, wil ik dat we met z'n allen pinten drinken op de tribune terwijl we luidop en ongegeneerd kunnen zeggen dat die mosselpot van Broodthaers nu toch niet dat is. Dan verrollen we de tribunes naar een volgend werk en met onze kunstenspionkop scanderen we liederen over Richter.

Of we gaan naar Tim Van Laere en positioneren de twee tribunes pal tegenover elkaar. Dan starten we een debat over Rinus Van De Velde. Als we klaar zijn, zetten we de tribunes op het Nieuw Zuid en kunnen de snobs vanuit hun één-punt-drie-miljoen-euro-loften meekijken hoe we een hotdogwedstrijd hosten. Dan kunnen Kati Heck en Bram Demunter het eindelijk uitvechten op een eerlijke manier: het snelst tien hotdogs binnenrammen. De verliezer moet dan een werk geven aan de andere en dat zonder de vijftig procent commissie van Van Laere. Nu overdrijf ik uiteraard, maar je ziet in dat onze volkstribune eindeloos veel kansen biedt. Onze tribune kan een actieve rol spelen in performances. Enerzijds als drager van een publiek, maar ook van spelers en participanten! Anderzijds kan het ook bijdragen aan de ideologische context waar we ons ook in bevinden, het fungeert dan als een agora bij lezingen en debatten.

I mean, I believe girl! Ik geloof heel hard in de multifunctionaliteit van het object. Ik zie het als een toekomstig platform voor kunstenaars en externen. De tribune kan een eerste start zijn in de richting van een blijvend socio-artistiek project.

De locatie en het doel van de plaatsing kan keer op keer verschillen, maar ik zie verschillende buurtprojecten gebruik maken van ons ding. Ik denk dat interactie met het werk essentieel is om het tot stand te laten komen. Zoals ik eerder zei: als autonoom werk, allemaal goed en wel, maar het gebruiken is essentieel. Het enkel zien als een fantastisch lelijk-mooi ding doet het niet voor mij. Het dynamische gebruik van onze volkstribune zal het echt tot zijn recht laten komen.

Ik hoop uiteraard dat jij dit ook zo ziet. Met onze volkstribune hebben we nu ook een ongeschreven contract: nu moeten we wel vrienden blijven voor het leven. Na de opleiding nemen we elk eentje mee naar huis en iedere keer dat één van ons tentoonstelt of een project heeft, zal de andere zijn co-auteurschap moeten nakomen. Ik kijk er al naar uit!

Ik zie en hoor je gauw, *for the time being*: hou je goed.

Veel liefs

Joachim Mares

P.S.: Ik gebruikte in deze brief ongewoon veel Engelse woorden. Niet omwille van een anglofiële gezindheid, maar om de 'Vlaamsheid' van de tekst te verwensen.

Aan Brigitte

63

Gent, 18 mei 2020

Geachte vicedecaan Internationalisering van de Faculteit Letteren

Beste mevrouw Meijns

Liefste Brigitte

Het is te lang geleden dat ik je gezien heb. Ik wijt dit aan onze drukke agenda's: jij als hoofd van de Dienst Internationalisering aan de Faculteit Letteren van de KU Leuven, ik als masterstudent aan de dochterinstelling, LUCA School of Arts. Hoewel onze dagelijkse taken op de campus opmerkelijk verschillen, ben ik vrij zeker dat we met dezelfde schoolse problemen en de daarmee gepaarde gaande frustraties zitten.

Ik hoorde onlangs van mijn vader en moeder dat jullie gebeld hadden en dat je verbaasd was dat dit al mijn finaal academiejaar aan LUCA is. Althans dat hoop ik uiteraard.

De pandemie doet het onderwijs in Vlaanderen toch even wankelen. Kleuterschooltjes en het lager onderwijs zitten met de handen in het haar en de ouders van de genoemden nog meer. Middelbare scholen houden zich bezig met een lichter af te leveren die onlosmakelijk verbonden zal zijn met een laag slaagpercentage aan de universiteiten in 2021. Tenzij de universiteiten de ECTS-fiches aanpassen natuurlijk, maar dat betwijfel ik. Hogescholen en universiteiten zijn nu eenmaal gesteld op de zwaarte van hun modules. En trajectbegeleiders zijn mensen die studenten van externe onderwijsinstellingen taxeren en afkeurend aankijken om ze vervolgens zo weinig mogelijk vrijstellingen te geven. Echt een job voor mijn vader, althans het deel van de ogenblikkelijke inschatting aan de hand van kledij en familiejuwelen. Daarnaast kan ik niet geloven dat jij, lieve Brigitte, een afname van onderwijskwaliteit zou dulden. Jij als een vrouw van kennis, jij als toekomstige rector van de KU Leuven, jij als mijn bondskanselier der Belgen.

Je bent een dame om naar op te kijken, iets wat ik al sinds onze eerste ontmoeting doe. Oei, ik betrap mij hier op een onbedoelde seksistische opmerking; ik kijk niet naar je op omwille van jouw vrouw-zijn in jouw huidige positie in de academische wereld, noch omwille van je capaciteiten als vrouw. Ik kijk op naar jouw vurige persoonlijkheid, je passie en hoe je me kan boeien met je gesticulerende verhalen. Wat een nodeloze verklaring. Mensen die politiek correct willen zijn maken het zichzelf moeilijk. Het wordt bijna een uitdaging om niet als paternalistisch te worden afgeschilderd. Alsof de wereld nog geen labels genoeg heeft.

Bij het schrijven van deze brief surfte ik eens naar je publicatielijst en andere 'officiële' informatie. Ik denk namelijk dat jouw collega's je niet kennen op de manier dat ik je ken. In slechts 0.03 seconden kreeg ik 14.300 zoekresultaten. Brigitte, ben jij berucht in de academische wereld? Er was zelfs een kop met de titel: "Brigitte Meijns, OG Middeleeuwse geschiedenis". Daarbij moest ik heel hard lachen. 'OG' is waarschijnlijk een acroniem voor onderwijsgroep of onderzoeksgroep, maar in jongerentaal heeft deze afkorting een royale status. 'OG' staat voor *Original Gangster*. Enkel 'grote' criminelen of *old school* grondleggers van (sub)culturen worden zo genoemd, meestal omdat ze uitzonderlijke dingen verwezenlijkt hebben of steeds authentiek zijn gebleven door de tijd heen. Dus je kunt je wel voorstellen dat, als ik *Brigitte Meijns, OG Medieval History* lees, mijn verbeelding op hol slaat.

Ik hoop dat alles goed gaat met je. Ik kan me niet voorstellen hoe de afdeling Internationalisering deze crisis aanpakt. Enkele scenario's voor een leek: ofwel staat de telefoon roodgloeiend door de vele oproepen van buitenlandse collega's, ofwel is iedereen druk bezig met eigen vuurtjes te doven en heerst er een stilte op jullie gang, maar een bedrukt gekakel bij het koffieapparaat. Ik hoorde wel waaien dat veel proffen en verantwoordelijken stiekem relatief blij zijn met de pandemie. Het doet namelijk de droom uitkomen van sommige universiteiten: de digitalisering van hun systeem. Nu is iedereen verplicht online lessen te geven, die ook integraal op het net gezet en aangeboden worden. De hele wereld kan nu (live) lezingen van 's werelds meest befaamde professoren volgen. Ik denk dat de privésessie van professor Frederik De Grove en zijn assistent Kristof Boghe daar een goed voorbeeld van is. Een stream met streekbiertjes en live-interventie van de lokale politie – het was een nationaal spektakel dat de UGent niet snel zal vergeten.

Ik ben vooral benieuwd hoe onze school zal omgaan met de nieuwe regelgevingen. De waarde van het kunstonderwijs is net het persoonlijke contact; de campus vormt in feite een hechte kunstenaarsgemeenschap. Hoewel in elke hogeschool en universiteit wel Borgiaanse intriges aan de gang zijn, blijven de docenten toch vechten voor hun studenten en de belangen van hun opleiding, ook tijdens de COVID-19-crisis. Jammer genoeg hebben de studenten nog geen duidelijke richtlijnen gekregen en weten ze nog niet wat te verwachten, waarschijnlijk omdat de leidinggevenden van LUCA zelf nog niet weten wat mag en niet. In de groepschat van de collega-studenten en mezelf sidderen wel apocalyptische geruchten en ingewikkelde samenzweringstheorieën.

Ik kan zeggen dat ik nieuwsgierig ben naar de toekomst van het kunstonderwijs, maar aan de andere kant denk ik ook: het is welletjes geweest. Het is namelijk meer dan vier jaar geleden, Brigitte, dat je me hebt afgeraden Vrije Kunsten te volgen aan LUCA. Ik weet niet of jij het je nog herinnert, maar ik natuurlijk wel. Ik was net klaar met mijn opleiding aan de Arteveldehogeschool en stond voor een beslissing: Kunstwetenschappen aan de universiteit of Vrije Kunsten aan LUCA of KASK. Ik moet toegeven, het was een moeilijke beslissing: van beide opleidingen dacht ik dat ik ze niet zou aankunnen. Uiteindelijk koos ik voor de praktiserende opleiding in plaats van de theoretische en ik ben vrij zeker dat ik heel goed gekozen heb. Niet omdat het de meest kwalitatieve opleiding was van de twee, zeker niet omdat ik nu een diploma met werkzekerheid zal hebben, maar omdat ik op LUCA beseft heb dat je zelf verantwoordelijk bent voor je groei.

“Vrij logisch, toch?”, denk je waarschijnlijk, maar nee, lieve Brigitte, de kunstschool is een wildernis met weinig richtlijnen of overzicht. Je wordt erin gesmeten, verzwolgen in de niche sub-cultuur en als je niet oplet, spoel je er na vier jaar wel uit met een diploma in de hand, maar heb je niets waardevols opgestoken.

Na vier jaar observatie kan ik besluiten dat een ambitieeloos persoon met een slim-luie ingesteldheid (inventief noemen sommigen het) en een 'intrigerende' persoonlijkheid kan slagen aan LUCA, zonder al te veel te werken en zonder al te veel te denken. Het zijn diezelfde studenten die wekelijks klagen over de saaiheid van de lessen, een dag voor de deadline een paper schrijven en maar één keer per week naar hun atelier komen. Je-m'en-foetisme wordt bij zulke studenten als vanzelfsprekend gezien en het uit zich in 'graaf' gedrag. Het zijn ook die, meestal vegetarische, studenten die zich verzetten tegen het kapitalistische systeem en de boodschap van Karl Marx verspreiden via hun iPhone en Mac-computers, dit vanuit hun kot dat betaald is door mama en papa. Ze roken op openbare plekken in een cirkel en terwijl ze speurend om zich heen kijken, drinken ze alcoholische drankjes op de stoep van de school. Daarnaast scheren enkelen van hen onkundig hun haar als een vorm van 'expressie'. Uiteraard

heeft elk van hen een 'progressieve' mening over feminisme. Tegelijk koesteren ze een stiekeme masochistische *fuck-me-daddy*-fetisj, die emancipatie terugduwt naar het begin van de 18de eeuw. Ik hoop dat ik jouw clichébeeld goed heb kunnen vervolledigen met deze beschrijving. Jammer genoeg klopt het dus.

Het is echter een geluk dat deze veralgemening maar voor dertig procent van de eerstejaarsstudenten geldt en gelukkig houdt vijftwintig procent van die studenten het na het eerste jaar voor bekeken. Blijkbaar is je 'speciaal' voelen – in sommige gevallen – toch niet genoeg om een artistieke praktijk uit te bouwen. Als ik om me heen kijk, blijven er maar een vijftal van dit type student over in de master. Dat maakt uiteraard dat ik nog steeds de opleiding moet beëindigen met een handvol van deze leeglopers, maar kijk, 't leven. Ik moet nu even eerlijk toegeven dat dit zeer oppervlakkig is van mij om deze jongeren, zonder hen aan te spreken, te beoordelen. Het is volgens mij eigen aan ons West-Vlaams-zijn om argwanend te zijn tegenover mensen die niet conform en piercingloos door het leven gaan.

Naast het bol van de vooroordelen staande beeld over het kunstonderwijs en zijn studenten, wens ik je ook een perspectief te bieden van iemand die er middenin zit. LUCA is tegelijk een zeer waardevolle gemeenschap met geëngageerde studenten. Het merendeel van mijn collega-studenten zijn pientere jonge mensen met een rationele visie op verschillende maatschappelijke systemen. Ze zijn vegetarisch om hun ecologische voetafdruk te verkleinen, ze denken na over compact en verantwoord wonen en staan kritisch tegenover grijsjarige mannen die al decennia in het parlement zetelen. Daarnaast zijn ze activistisch en vormen ze liever een eigen stem in plaats van de schreeuwerigheid van de 'massa' op te zoeken. Deze jonge mensen zijn voortdurend met elkaar in dialoog over esthetiek, conceptualisme en de, steeds belangrijkere, waarde van hedendaagse kunst in onze maatschappij. In plaats van verwijten over paternalistisch gedrag onbezonnen op sociale media te smijten, komen ze samen en worden er platformen opgericht om via beelden problematieken aan te kaarten.

Natuurlijk heb ik het ondoorgrondelijke schoolsysteem al vervloekt, maar tegelijk ook geloofd. Vergelijk het met middelbareschoolkinderen die graag naar school gaan om daar tegen elkaar te kunnen vezelen dat school stom is. Zo voel ik mij soms ook.

En natuurlijk ben ik ook hypocriet, want ikzelf maak me ook schuldig aan nalatigheid, occasionele gemakzucht en een verdoken pintje op mijn atelier. Het lijkt alsof de school dit berekend door de vingers ziet. De instantie doet er alles aan om je zo vrij mogelijk onderwijs te laten volgen. In vergelijking met andere hogescholen en universiteiten die zeer kennisgericht zijn, biedt de school vakken aan met zeer vrijblijvende evaluatievormen. De lossere aanpak qua eindevaluatie brengt heel wat vaagheid met zich mee. "Moeten we dat kennen? Hoeveel woorden moet de paper zijn? Welke bronvermelding? Moet dat met een inhoudstafel en zo? Mag ik gewoon wat beelden maken in plaats van een essay? ..." Enerzijds geeft dat de student een grote vrijheid om een taak in te vullen en daagt het je uit om er iets waardevols van te maken. Anderzijds wil je gewoon een opdracht, richtlijnen en duidelijkheid. Persoonlijk snak ik soms wel eens naar een opgave die alle studenten over een gelijke kam scheert.

De laksheid van sommige modules heeft ook haar nadelen: Ik heb mijn botten geveegd aan papers voor vakken die me niet lagen en ontsnapte steeds met een twaalf of dertien. Het zette me aan het denken: "Wow, als deze onzin al een twaalf waard is, wat moet je doen om een tien te krijgen?" Tegelijkertijd schonk ik ziel en lichaam aan bepaalde modules, schreef ik essays waar ik gemakkelijk drie maanden op voorhand aan begon en waarvan ik ieder geschreven woord als absoluut zag. Voor dit soort vakken las ik niet alleen de verplichte documenten, maar ook de aangeraden literatuur van de docent. Ze laten je toe om te verdrinken in je eigen enthousiasme. Kunstonderwijs geeft je de kans

om selectief kennis op te nemen en die op een zeer eigenwijze manier te verwerken. Als een spons pak je mee wat je wil en de inhoud sijpelt onbewust door in je artistieke praktijk. Daarom ontstaan er rijke gesprekken tussen de studenten, omdat iedereen vanuit een andere context een waardevolle visie aan tafel brengt.

Die zelfstandigheid gaat hand in hand met autodidactiek. Het is niet dat docenten letterlijk zeggen dat je alles zelf moet oplossen, maar daar kwam het soms wel op neer. Als je iets wenst te bereiken, dan moet je zelfvoorzienend zijn. De laatste twee jaar was het motto: 'Pakken wat je pakken kan.' Je moet onbeschaamd hulp vragen aan werkplaatsverantwoordelijken en kleinhartig, maar met een zelfzekere speelsheid, om feedback van andere docenten en externen vragen. Zij hebben bergen ervaring die je kan gebruiken en raadplegen. LUCA creëert een grote zandbak vol experiment, maar als je beslist in je eigen hoekje te blijven zitten, zal je nooit de exotische overkant van de speeltuin ontdekken. Kunstonderwijs biedt dingen aan die andere scholen niet kunnen: ze geven je tijd en (een) ruimte.

Je moet jezelf dus wel veel aanleren, want enkel het 'bedoelde' traject volgen, kan teleurstellen. Althans, dat vind ik. Ik ben ervan overtuigd dat je het onderste uit de kan moet halen bij zo'n studie. Het is ook daarom dat ik soms zo boos kan zijn tegenover het systeem van het kunstonderwijs. Mensen die weinig werken, geraken er ook door. Ik vind me daar zo in op. Ik kan het niet aan als er geen werkethiek is. Ik overdrijf waarschijnlijk wel wanneer ik de vereiste attitude van een student omschrijf, maar toch: Wat is het punt? Ik probeer me steeds in te beelden waarom ze de opleiding volgen, als het niet voor zichzelf is? Het diploma op zich is niet echt een *Willy-Wonka-Golden-Ticket* naar rijkdom, hé, dus waarom de moeite doen om vier jaar door de chaos van de opleiding te ploegen, als je geen intrinsieke motivatie hebt? Natuurlijk is 'lage punten' afwimpelen heel gemakkelijk, wanneer je 'niet om resultaten geeft'. Maar wat kom je hier dan doen?

Het puntensysteem in de kunsten is natuurlijk ook iets vreemds. Een cijfer plakken op iemands werk blijft subjectief. Doordat we docenten tutoyeren en een nauw contact hebben met hen, verwatert ook de hiërarchie student-docent. Wanneer je een 'slecht' of 'minder' cijfer krijgt, dan voel je je soms persoonlijk gekwetst. Je gaat in zekere mate op zoek naar de goedkeuring van die ervaren personen met wie je al semesters praat. Er heerst een vreemde dynamiek rond presteren en punten scoren. Er wordt af en toe gewerkt met een lettersysteem dat een indicatie geeft of je goed bezig bent dan wel een tandje moet bijsteken (alsof de student in kwestie dat zelf niet weet). Maar kunst is geen exacte wetenschap met juist en fout. Waarom doen we dan alsof er meetbare criteria zijn? Althans, de kunststudent wordt niet letterlijk op de hoogte gebracht van meetbare criteria. (We dienen die, denk ik, aan te voelen.) Volgens mij weten de docenten heus wel na een jaar of de student capabel is om verder te werken aan zijn/haar artistieke praktijk. Net zoals jij, op een mondeling examen, na de tweede vraag al weet of je de student in kwestie terug zal zien in augustus. De opinies van docenten worden gevormd door de wekelijkse gesprekken en de discussies die daarbij horen. Ze coachen je drie jaar om je vervolgens met de neus in de goede richting te duwen. Ik denk dat de mooiste vorm van evaluatie 'een compliment krijgen' is van de docenten waar je het meest aan had. Misschien moet het eindpunt van kunstonderwijs wel bestaan uit enkele uitspraken en quotes van de laatste drie jaar in plaats van een cijfer? Misschien hebben we als jonge beeldmakers in plaats van een *geslaagd met grote onderscheiding* een kaartje nodig met wat bepaalde individuen op school van je proces vinden. Atelieroepdocenten en werkplaatsverantwoordelijken zien je zo hard groeien en evolueren over de jaren heen dat je misschien meer hebt aan een handgeschreven brief van hen met bemoedigende woorden dan een diploma. Moet de school je persoonlijke praktijk evalueren? Is het klassieke puntensysteem wel nodig? Moeten er überhaupt hogere studies zijn in de kunsten?

Ja hoor, ik ben zo'n typische strever, dus geef mij maar een cijfer zoals zestien op twintig. Ik word daar ook gelukkig van!

En toch... Het is door de grote contrasten dat de grijze zone waarin kunstonderwijs zich bevindt, zo hard opvalt. Het is haast onmogelijk om deze schoolcontext te vergelijken met andere vormen van hoger onderwijs, net omdat ze zo hard verschillen in aanpak, media en doel.

Ik merk wel wat frustraties op bij de twee partijen: vrienden die Taal- en Letterkunde studeerden, vinden het niet kunnen dat 'kunstenaars' zoals mezelf ook een masterdiploma krijgen. Daarnaast vind ik het vreemd dat zij een *Master of Arts* ontvangen bij het beëindigen van hun opleiding. Als student van KASK of LUCA heb je geen wetenschappelijk onderzoek moeten doen of droge, lijvige thesis moeten schrijven, maar de meeste studenten van Taal- en Letterkunde hebben geen verfijnde affectie met beeldende of performatieve kunsten, en vaak zelfs niet met 'levende' literatuur of theater.

Ik heb het gevoel dat kunstonderwijs in een soort limbo van academisering zit en het doet geen deugd aan de kwaliteit ervan. De discrepantie tussen theorie en praktijk is zo opvallend. Het is alsof docenten willen dat er meegedraaid wordt op het 'grote onderzoeksverzet', maar de studenten trappen zich te pletter op die manier. Het bevredigt geen van de twee partijen: Het artistiek onderzoek is niet 'onderzoek' genoeg omwille van haar onwetenschappelijke en persoonlijke aard; tegelijk zijn de artistieke werken die uit een doorwrochte analyse voortkomen, vaak zeer rigide van opzet.

Ach lieve Brigitte, waar ik me druk over maak ... Waar ik je mee lastigval?! Het spijt mij, maar jou aanschrijven leek me een goede oefening voor de komende jaren. Ik ben namelijk benieuwd aan hoeveel mensen ik zal moeten uitleggen waarom ik kunstonderwijs al dan niet aanraad. Jij stond er steeds sceptisch tegenover, iets wat ik volledig begrijp. Door er deel van uit te maken, werd ik nog een stukje kritischer, maar ik heb er ook heel veel geleerd. Ik ben er niet per se *booksmart* geworden, maar heb er wel beseft wat ik kan en wat ik wil bereiken de komende jaren. Deze vorming en groei was het zootje ongeregeld wel waard. Maar ik hou erover op: ze is voorbij, de opleiding. Nu moet ik werk zoeken, mijn draai vinden en me smijten in de praktijk!

Ik kijk alvast uit naar onze volgende ontmoeting. Hopelijk zal ik je herkennen op het gemaskerde bal in de Oudenburgse boomgaard?! Zijn er al plannen voor een Versaillesaanse fontein? Of zullen jullie het sober houden door slechts enkele ballades te laten voordragen door de hofnar? Nodig je zeker tante Lizzie uit, want het schaap zit ook al twee maand vast in Buckingham Palace.

Uwe majesteit des Oudenburgia, hou je goed. Ik kan niet wachten om je nog eens te horen. Ik verlang al naar uitspraken als '*Ik kunn e peerd ze rik ut etn*' en '*kenn zin in e teusje*' want ons weerzien is hoognodig! Dan drinken we samen enkele verfijnde glaasjes bubbels of enkele bekere mede, dat kan ook.

Veel liefs,

Uw Leffinsche jonckman

Joachim Mares

Aan Karin

71

Lieve moeder

Ik schrijf je deze brief naar aanleiding van onze laatste ontmoeting. Deze is niet zo lang geleden in vergelijking met onze op een na laatste ontmoeting. Voor Moederdag besliste ik na twee maanden isolatie terug naar West-Vlaanderen te komen. Het was een dagje vroeger dan de officiële datum, dus heimelijk had ik een alibi voorbereid, indien de autoriteiten me zouden ondervragen over mijn illegale, niet-essentiële verplaatsing.

Het was een langverwacht weerzien, zeker voor jou, lieve mama. Wanneer ik me tussen het station en het ouderlijke huis liet voeren, gezeten op de achterbank in plaats van naast jou, zag ik de tranen over je wangen rollen op je zelfgemaakte mondmasker. Ik tormenteerde je door erop te staan dat ik eerst mijn handen en gelaat moest wassen voor ik je een knuffel kon geven. Maar eens thuis, ontsmet en gereinigd, kreeg jij je verwijfde omhelzing. Oh, wat was het een zicht: een emotionele moeder van een meter vijftig in de armen van haar ongemakkelijke, twee meter grote zoon.

Mijn tweedaags verblijf werd gevuld met aperitieven, lekkere hapjes en overheerlijke maaltijden. We praatten bij over onze periodes van isolatie, deze keer met meer gestiek en enthousiasme, want sommige emoties zijn niet steeds duidelijk tijdens een Skypegesprek. Ik denk dat we vooral genoten van elkaars nabijheid, hoewel we op een zekere afstandelijke manier met elkaar omgingen. Door de pandemie werden paranoïde gedachten gestimuleerd en, ondanks de gemeente schouderkneepjes en -klopjes, was er een onnatuurlijke afstand tussen jou en mij. Dit hield ons niet tegen om toch zonnomaal-mogelijk te doen tegen elkaar. In onze gesprekken kwamen dezelfde thema's naar voren: we deelden onze zorgen en verlangens ten opzichte van de nabije toekomst.

Er hing wel een sombere toon boven het gesprek. De onzekerheid wierp een voelbare schaduw op onze toekomstperspectieven. Jij voelt van alle kanten ook de vraagtekens rijzen over mijn plannen na mijn opleiding. Jullie hebben mij zeven jaar lang ondersteund om de studies te volgen waarvan ik droomde en nu wordt deze bemoediging in vraag gesteld. Wel, laat je niet van je stuk brengen, ik maak er wel iets van.

De cultuursector zit nu wel even op zijn gat. Socio-culturele vzw's laten meer mensen gaan dan dat ze er aannemen. Hoewel in dienst gaan bij een kunstenaar of vzw het allerbeste zou zijn, zal dit nog even op zich moeten laten wachten. Het is ook niet het moment om zelf iets te beginnen. Dit vergt in de eerste plaats een startkapitaal en daarover beschik ik nog niet. Daarnaast zal ik het eerstkomende jaar niet moeten rekenen op een projectsubsidie. Maar dat gesprek hebben we al gevoerd.

Ik kan steeds terugvallen op mijn lerarendiploma. Maak je geen zorgen, moeder, dat ben ik ook van plan. Ik kan op zoek gaan naar een interessante school en kiezen voor een job in het onderwijs. Alleen ben ik bang dat, wanneer het een voltijdse opdracht zou zijn, het me zou afleiden en misschien ongevoelig maken voor mijn artistieke praktijk. Ik volg vanop de eerste rij mee hoe het eerste jaar van een startende leerkracht eruitziet en ik moet zeggen: hoe Ellen aan het werk is, nodigt niet echt uit om in bijberoep nog iets te doen. Dus als het secundair onderwijs wordt, hoop ik dat het een vak is dat aanleunt bij mijn interesses of artistieke praktijk. In het ergste geval geef ik een tweetal jaar een vak dat me niet honderd procent stimuleert, maar ik geloof dat in die tijd andere deuren zullen opengaan.

Je kent mij, moeder, je hoeft je geen zorgen te maken over mijn werkattitude. Als ik niet onmiddellijk de droomjob vind, zal ik wel gewoon iets anders doen. Ik denk dat met mijn selectieve vorm van

autisme, rekken vullen ook m'n ding kan zijn. Of ik kan bij een schrijnwerker aan de slag. Platen verzagen en gaatjes boren volgens het plannetje is mijn ding nu niet, maar iets moet de lichten aanhouden in mijn atelier.

Je reageerde ietwat verbaasd toen ik zei dat ik waarschijnlijk niet dezelfde levensstandaard zal kunnen hebben als jullie. Je keek alsof dit een verwijt was, maar dat was heus niet zo bedoeld. Door keuzes die ik op vroege leeftijd maakte, sluit je bepaalde trajecten van je levensloop uit, waaronder, in mijn geval, dikke poen scheppen.

Ik weet nog goed (want iedereen in onze kleine familie herhaalt de anekdote jaarlijks) dat ik na het lager onderwijs niet goed wist wat te doen: ofwel zou ik Latijn volgen omdat ik misschien archeoloog ging worden, ofwel ging ik houtbewerking studeren omdat ik timmerman wilde worden. Uiteindelijk koos ik met wat hulp voor Latijn. Het traject dat volgde was vrij logisch: eerst wiskunde en dan talen. Na het zesde middelbaar was het weer kiezen: meubelmaker, kunsten of taal- en letterkunde. Na de SID-in beurs werd me duidelijk dat universiteit veel studeren was en weinig werken, dus koos ik voor leerkracht. Iets met taal en iets met kunst. Daarna koos ik alsnog voor een kunstopleiding en nu rond ik deze ook af.

Wat ik hiermee wil zeggen, is dat elke keuze andere opties uitsluit. Door te kiezen voor onderwijs en kunsten, sloot ik heel snel een aantal paden uit. Een van die paden is *businessman*, of in Vlaamse termen: een commercant. Een zaak opstarten behoort niet tot mijn kortetermijnplannen, moeder. Het verschil tussen de maatschappij waarin jullie gestart zijn en mijn context is gigantisch. Jullie herkennen deze onmacht sowieso ook: jullie ouders maakten op hun beurt *the golden age* mee met de opmerkelijk hoge interesten op de bank. Daarmee bedoel ik dat we rationeel moeten zijn en in acht moeten nemen dat niets meer hetzelfde zal zijn na de COVID-crisis en dat de tijden nog veel zullen veranderen.

Ik weet dat je het spannend vindt en dat je misschien een deel van je slaap hiervoor laat, maar alstublieft, probeer het van je af te zetten. Anderen trekken de wenkbrauwen op over de vrijheid die jullie me gaven en sommigen spreken zich misschien uit over mijn lange studietraject, maar trek je daar niets van aan. Jullie gaven me kansen die alleen in de beste 'opvoedingen' voorkomen, dus slaap op uw twee oren. Ik kom wel op mijn pootjes terecht.

Moederlief, ik bedank jou en onze *padre* voor de laatste vijventwintig jaar. Vanaf juni kan ik eens tonen hoe al jullie moeite omgezet wordt door een jonge man met de wereld aan zijn voeten.

Veel liefs

Joachim

Respons en bibliografie

75

Respons

77

Ik stuurde je een mail.
Bedankt voor je mooie brief trouwens.
Ik las hem dit weekend toen ik even in Leffinge was.

Ah, blij dat hij toch is toegekomen! Jij pendelt tussen Gent en Leffinge? Mag dat wel? Of hoe speel je dat voor elkaar? Een eersteklaswagon voor jezelf vragen?

78

Duizend maal bedankt voor de literatuur. Het verhaal.. De authenticiteit.. De geest van de tijd. Herbekijken van de kolonisatie. Uw filosofie over de missies en het plunderen van de bodemschatten in Belgisch Congo klopt natuurlijk. Maar in die tijdsgeest hebben zich veel verhalen ontwikkeld zowel bij de indianen.. Als Afrikanen mijn verhaal is de muze van die tijd. Zoals u voorstelt kunnen wij daar later eens overpraten.. Ik heb vele missionarissen gehoord.. Veel lectuur (Jef Geraerts) gelezen en de periode Lumumba en de onafhankelijkheid meegemaakt.. Dus stof genoeg om eens te babbelen. In ieder geval is uw lectuur een meesterwerk. Proficiat.

Oh lieve opa, ik ben blij dat u het ontvangen hebt!
We moeten zeker eens samenzitten en het erover hebben. Ik ben blij dat je ervan genoten hebt ;)
xxx

Thanks Babe <3

I love you
Alles oké lieverd?

Geachte Heer Mares,
Beste Joachim,

Namens Gert vooreerst dank voor je brief.

Ter informatie geef ik je graag mee dat we je gegevens doorspelen aan onze HR verantwoordelijke.
Indien er nood is aan mensen met jouw profiel dan zullen we het zeker niet nalaten om je te contacteren.

Met vriendelijke groet,

Ann

Ann Beckers
Directie Assistent
+32 (0)3 295 24 11
Ann.Beckers@studio100.be
Halfstraat 80 - 2627 Schelle – Belgium

79

Ik heb uw brief gelezen.
En *I love it*.
Ik ga u een respons geven.
En nu is mijn mama ze aan het lezen.
En ze is aan het verbeteren. Ze kan het niet laten hé die vertaler.

Verbeteren?! Oei oei?

Maar het is echt een *nice* tekst.

Ik dacht om hem in postervorm te printen
en op de jury te hangen als bijschrift van
het sculptuur.

Bibliografie

Arnoudt, Rik. “Mars voor democratie” in Ninove verloopt rustig, zo’n 1.000 mensen betogen tegen het nieuwe schepencollege. 3 januari 2019. <<https://www.vrt.be/vrtnws/nl/2019/01/03/enkele-honderden-marcheerders-voor-democratie-in-ninove/>>.

Auman, JAn. „Gert Verhulst en Hans Bourlon krijgen cultuurprijs: “Dam opgeworpen tegen Engelstalig kindervermaak”.” *Gazet van Antwerpen* 9 november 2019. <https://www.gva.be/cnt/dmf20191108_04707744/gert-verhulst-en-hans-bourlon-krijgen-cultuurprijs-vlaamsgezinde-marnixring-dam-opgeworpen-tegen-engelstalig-kindervermaak>.

Baert, Denny. *Heisa over stereotiepe reclame voor Oerwoudfuif*. 17 september 2017. <<https://www.vrt.be/vrtnws/nl/2017/09/17/auteur-dalila-hermans-boos-over-mas-cotte-oerwoudfuif/>>.

Belga News Agency. „Hans Bourlon en Gert Verhulst krijgen Prijs voor de Vrijheid 2017.” *Het Laatste Nieuws* 24 april 2017. <<https://www.hln.be/nieuws/binnenland/hans-bourlon-en-gert-verhulst-krijgen-prijs-voor-de-vrijheid-2017~ae5e75d1/>>.

—. „Pro League lanceert handleiding tegen racisme en discriminatie: “Voetbalpubliek is discriminatie kotsbeu”.” *Het Laatste Nieuws* 13 november 2019. <<https://www.hln.be/sport/voetbal/belgisch-voetbal/pro-league-lanceert-handleiding-tegen-racisme-en-discriminatie-voetbalpubliek-is-discriminatie-kotsbeu~acad5179/>>.

Boutsen, Bavo. *De partijfinanciering na de verschuivingen in het politieke landschap: wie wint, wie verliest?* 29 mei 2019. <<https://www.vrt.be/vrtnws/nl/2019/05/27/verkiezingsoverwinning-levert-vlaams-belang-per-jaar-5-5-miljoen/>>.

Brussen, Bert. *Kuifje is niet zozeer kwetsend voor zwarten, maar juist voor de blanken zelf*. 1 oktober 2012. internetbron.

82 Cardoen, Sandra. *Koning Filip dringt in kerstboodschap aan om voort te maken met de regeringsvorming: “Mensen raken hun houvast kwijt”*. 24 december 2019. <<https://www.vrt.be/vrtnws/nl/2019/12/24/kerstboodschap-koning-filip-2019/>>.

De Ceulaer, Joël. „Wat nu met al die saaie witte hetroseksuele mannen?” *De Morgen* 25 januari 2020. <https://www.demorgen.be/meningen/wat-nu-met-al-die-saaie-witte-het-eroseksuele-mannen-essay-van-joel-de-ceulaer~b980ce28/?utm_campaign=shared_earned&utm_medium=social&utm_source=twitter&referrer=https%3A%2F%2Ft.co%2FOY4TLZO0Me%3F&fbclid=IwAR2TWwH0086>.

Dorjbayar, Amra. *Lid van extreemrechtse groepering brengt Hitlergroet bij Fort van Breen-donk: parket opent onderzoek*. 23 november 2019. <<https://www.vrt.be/vrtnws/nl/2019/11/22/hitlergroet-in-het-fort-van-breendonk/>>.

Entarte Kunst. 24 mei 2020. <https://nl.wikipedia.org/wiki/Entartete_Kunst>.

Exceptionalisme. 10 maart 2020. internetbron. <<https://nl.wikipedia.org/wiki/Exceptionalisme#Volken>>.

Schandevijl, Machteld Van. „Historische beeldvorming van ‘de ander’.” LUCA: school of arts, sd.

- Geschiedenis van Italië*. 17 april 2020. internetbron. <https://nl.wikipedia.org/wiki/Geschiedenis_van_Itali%C3%AB#Koninkrijk_Itali%C3%AB>.
- Groot, Hans De. (VIDEO) 900.000 EURO VLAAMSE CULTUURSUBSIDIE VOOR PIEMELZWAAIEN. 11 november 2019. <<https://reactnieuws.net/2019/11/11/vlaamse-cultuursubsidies-voor-piemelzwaaien/?fbclid=IwAR1ezKK5LtXkWuv2J3xhL6yqol4O-YhIh-BeA-k8DcvIYjOgBXaPUMDLDRIO>>.
- Hillaert, Wouter. „Vier paradoxen in Jambons kunstenbeleid.” *Rektoverso* 3 april 2020. internetbron. <<https://www.rektoverso.be/artikel/vier-paradoxen-in-jambons-kunstenbeleid?fbclid=IwAR1ip7UCvwdkJQsMxjSdRSPmVfElw6bCMq0XfvMnWDHaoLwhnpE-f4AUROOo>>.
- Kascak, Lauren en Sayantani Dasgupta. *De vrijwilliger als ster in zijn eigen selfie*. 27 juni 2014. <<https://www.mo.be/opinie/de-vrijwilliger-als-ster-zijn-eigen-selfie>>.
- Kinderen van de kolonie*. Canvas. VRT, 2018. <<https://www.vrt.be/vrtnu/a-z/kinderen-van-de-kolonie/1/kinderen-van-de-kolonie-s1a1/>>.
- Knack. „Gert Verhulst: Een vrouw mag geen ballen hebben.” *Knack* 30 april 2012. <https://www.knack.be/nieuws/mensen/gert-verhulst-eeen-vrouw-mag-geen-ballen-hebben/article-normal-55198.html?cookie_check=1590402089>.
- Koethen, Eva. *Multicultural Signs*. Berlijn.
- Leeuw, Ronald de. *Brieven van Vincent Van Gogh*. Bert Bakker, 2003.
- Luyten, Sander. „Twee homo’s in elkaar geslagen in centrum Gent: “Mag iedereen hier nog zichzelf zijn?”.” *Het Nieuwsblad* 29 december 2019. <https://www.nieuwsblad.be/cnt/dmf20191229_04786078>.
- Nugent, David. *Romelu Lukaku’s fall from grace has been spectacular*. 29 juli 2019. <<https://www.soccertimes.com/news/2019/07/29/romelu-lukaku-fall-from-grace-has-been-spectacular>>.
- ODBS/KTH. „Lukaku negeert racistische geluiden en zet winnende penalty om bij het Cagliari van Nainggolan.” *Het Laatste Nieuws* 1 september 2019. <<https://www.hln.be/sport/voetbal/buitenlands-voetbal/serie-a/lukaku-negeert-racistische-geluiden-en-zet-winnende-penalty-om-bij-het-cagliari-van-nainggolan~a014d46f/>>.
- Reybrouck, David Van. *Leopold II was geen genocidair. Maar als je dat zegt, word je meteen afgeschreven*. Mark Schaevers. Humo, 3 mei 2010. internetbron. <https://www.humo.be/nieuws/leopold-ii-was-geen-genocidair-maar-als-je-dat-zegt-word-je-meteen-afgeserveerd~b8784b37/?utm_medium=Social&utm_source=Facebook&fbclid=IwAR1G-MZTtJTBukIV-QDHce6nbP7X6PgDqJTwWnOv6ttmAPfNdUCBTcFQP2XE#Echo-box=1586346950>.
- rrln, rvs. *De Roover: ‘Kunstenaars hadden vroeger beter oog voor schoonheid’, SP.A: ‘Dit is oprecht akelig’*. 16 november 2019. <https://www.standaard.be/cnt/dmf20191116_04720921>.

- Sels, Geert. „Jambon knijpt acht organisaties stiekem dood.” *De Standaard* 15 april 2020. internetbron. <https://www.standaard.be/cnt/dmf20200414_04922533?fbclid=IwAR-3Ja5WtO8Z2Kf7vnwuP20TSsbocMI6VUB1xZTURzKjKvh_-QKlwF14neal>.
- Smulders, Jef. „Krijgen Belgische politieke partijen te veel belastinggeld?” *KU Leuven Nieuws* (2018). <<https://nieuws.kuleuven.be/nl/campuskrant/1718/campuskrant-2017-2018-nr-7/krijgen-belgische-politieke-partijen-te-veel-belastinggeld>>.
- Socialisme in België*. 20 maart 2020. <https://nl.wikipedia.org/wiki/Socialisme_in_Belgi%C3%AB#De_opkomst_van_het_socialisme>.
- Van Alsenoy, Lauren en Robby Dierickx. *Tot 75.000 deelnemers op grootste Belgische klimaatmars ooit*. 12 december 2018. <<https://www.demorgen.be/binnenland/tot-75-000-deelnemers-op-grootste-belgische-klimaatmars-ooit-bbaafbca/>>.
- Verbergt, Matthias. „Onze politieke partijen zijn stinkend rijk.” *DeStandaard* (2019). <https://www.standaard.be/cnt/dmf20190306_04235949?article-hash=1365AE4735D236190BFD59597E04F6C0DFD2A8AB82686238FDAF78C-C097771DDCF285EE592A88D58FEB66E78F5F37A8603FBCA753F94F48DB5D1AA-96B8661A67>.
- Vergeyle, Joris. *Jan Jambon draait beslissing over besparingen in cultuursector deels terug: “vier miljoen extra voor projectsubsidies”*. 16 april 2020. <<https://www.vrt.be/vrtnws/nl/2020/04/16/jan-jambon-vindt-vier-miljoen-extra-voor-projectsubsidies/?fbclid=IwAR-31w1SkuyNHSmkMAD4FD4EO52610xk1HVAIFpGj5Z7hWwdRvN2hqiLtz8>>.
- Vergeylen, Eddy. „Flupken Dikkop.” Lokeren, 1963.
- Zeh, Julie. *Briefroman*. Anthos, 2014.
- 84 Zeypen, Tim Van Der. „KV-fan die Hitlergroet bracht tijdens voetbalwedstrijd gaat in beroep tegen veroordeling.” *Het Laatste Nieuws* 19 maart 2020. internetbron. <<https://www.hln.be/in-de-buurt/puurs-sint-amands/kv-fan-die-hitlergroet-bracht-tijdens-voetbalwedstrijd-gaat-in-beroep-tegen-veroordeling~a2a61b42/>>.
- Ziarczyk, Eric. *Jambon zet mes in cultuursubsidies*. 10 november 2019. <<https://www.tijd.be/politiek-economie/belgie/vlaanderen/jambon-zet-mes-in-cultuursubsidies/10180510.html>>.
- Zuallaert, Jeroen. „Gert Verhulst: ‘Ik ben tegen gelijk welke vorm van cordon sanitaire’.” *Knack* 23 april 2019. <https://www.knack.be/nieuws/belgie/gert-verhulst-ik-ben-tegen-gelijk-welke-vorm-van-cordon-sanitaire/article-longread-1455703.html?cookie_check=1585002091>.

